

MÁME SA STAŤ MAĎARMÍ?

ŠEŠŤ LISTOV Z PEŠTI,
ADRESOVANÝCH PRIATELOVI PRI TISE OD D. H.

Tretie rozšírené a zlepšené vydanie

KARLOVAC

tlačou Jána Nep. Prettnera 1833

SOLLEN WIR MAGYAREN WERDEN?

SECHS BRIEFE GESCHRIEBEN AUS PESTH
AN EINEN FREUND AN DER THEIS, VON D. H.

Dritte vermehrte und verbesserte Auflage

KARLSTADT

Gedruckt bei Johann N. Prettner. 1833

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

Už pred viacerými rokmi som mal na jednej z kráľovských akadémií v Uhorsku pre mňa užitočnú príležitosť uzavrieť priateľstvo s hlbavým a podľa môjho presvedčenia pocit spravodlivosti majúcim autorom týchto listov. — Listy ako také sú náhľady a pocity môjho váženého priateľa, napísané pre vlastnú potechu pri toľkých zarmucujúcich ho okolnostiach. Nebolo vlastne autorovým úmyslom dať do tlače tieto úvahy, jednako mi dal na to súhlas, a ja ho s radosťou používam.

Aplikácia tu rozvinutých zásad na moju vlasť v užšom zmysle sa podáva automaticky. Všeobecné zavedenie jazyka istej menšiny uhorských obyvateľov nielenže sa nedá uskutočniť bez násilností, ale sotva ho aj možno nimi dosiahnuť. Kto sa rozpomenie na to, čo sa dialo pred štyridsiatimi rokmi v Uhorsku z príležitosti podobného pokusu, nepríde do rozpakov pre argumentum ad hominem a a pari.² Jednako však Uhorsko s vysokovzdelenou, v celej Európe bežnou rečou západného suseda získalo také prednosti, ktoré niečo znamenajú — naproti čomu maďarský jazyk hrozí na spôsob čínskeho múra odrezať obyvateľov Uhorska od vzdelanej Európy.

Keď aj vďačne uznávam rozličný úžitok, vyplývajúci pre Chorvátsko z jeho pripojenia k Uhorsku, presvedčený som, že tvrdím len skutočnú pravdu, že Chorvátsko ten svoj dlh dvojnásobne splatilo. Ako bezprostredný sused výbojného polmesiaca cez stáročia krvácal chorvátsky národ, súc obefou za nezávislosť spoločnej vlasti, za tú nezávislosť, ktorá bola nielen ohrozená, ale skoro zničená nešťastím pri Moháči, čo si neprivolali Chorváti svojou nesvornosťou — hrdinovia pošli z lona môjho národa oslávili meno Uhorska. Sigetský Leonidas^{2a} bol Chorvát a jeho hrdinskými druhmi boli jeho krajanovia.

Nevládne takýto pomer medzi Uhorskom v širšom zmysle a medzi rakúskym panovníckym domom, Bohom poslaným pre našu záchranu. Bez tohto anjela ochrancu našej slobody a viery našich otcov boli by sme tým, čím sú Bosna, Bulharsko a iné odtrhnuté čiastky ríše Ľudovíta Veľkého.

No a jednako sa nezdá nemecký jazyk prijateľným pre Maďarov, ten

jazyk, ktorý toľko dopomohol pri zjednodušení správy monarchie a ktorý je pre tú istú monarchiu nekonečne dôležitejší ako maďarčina pre uhorské krajiny. Nijako netvrdím, že by v tejto veci Maďari nemali pravdu a nemysleli to ani oni múdri a dobrotiví panovníci, ktorí povolili žiadostiam Uhrov. Vo svojej múdrosti pochopili, quod non omnia, quae licent, etiam expediant.³

Maďari by veru mohli napodobniť tieto vznešené príklady miernosti a znášanlivosti! — Takmer tisícročná skúsenosť dokázala, že fázy národného blahobytu, ale aj nešťastia závisia od niečoho celkom iného, ako od uskutočňovaného alebo opomíjaného rozširovania maďarčiny. No a štyridsaťročná skúsenosť potvrdila, že maďarská literatúra pri horlivosti Maďarov, využívajúcej toľkorakú pomoc a pri ochrane panovníka, podporujúcej všetko čo je dobré, môže aj bez každého znenávideného robenia prozelytov dospieť na taký stupeň, za ktorý sa tento národ naozaj nemusí hanbiť. Iba týmto spôsobom možno docieľiť pre maďarskú literatúru éru bez poškvrny.

„Lenže tvoj priateľ sám priznáva, že Maďari sú oprávnení svoj jazyk povýšiť na verejný obcovací jazyk, a to je všetko, čo sa žiada od Chorvátov.“ Preto som už povedal, že tak ľahko možno aplikovať na Chorvátsko zásady, rozvíjané v týchto listoch. Moja mienka v tej veci je podmienená výrokom chorvátskych stavov. — Čo si ináč možno sľubovať od maďarskej liberálnosti, pri predpokladanom zahrdúšení nemaďarských národov v Uhorsku — vidieť z takrečeno úplného fumigovania našich krajinských vyslancov, aké nastúpilo v najnovšom čase.

Karlovac v Chorvátsku, dňa 1. februára 1833.

Domoljúb Horvátovič

PRVÝ LIST

Blahoželáš mi, priateľ, že som sa konečne odtrhol od najkrajnejších bodov Uhorska, najvyššieho severu a najhlbšieho juhu a dostal som sa dprostred krajiny, do Pešti, do strediska tak obchodu a uhorskej príčinnosti, ako aj vyššieho vzdelania vôbec, ale najmä ohniska snáh o pozdvihnutie maďarskej^a reči. Si totiž presvedčený, že teraz budem mať nielen príležitosť dôkladne študovať maďarčinu z pôvodného zdroja všetkých na to slúžiacich literárnych prostriedkov, ale aj že ma prostredie a všeobecne panujúci tón donúti a dôrazne vyzve privlastniť si ju.

Je to tak, že som tu svedkom svojho druhu veľmi neobyčajného zjavu. Mesto, v ktorom sa človek ešte pred šiestimi rokmi domnieval byť v strede Nemecka,^b kde maďarskú reč bolo počuť len od prišielcov, toto mesto sa ako nejakým čarovným prútikom obrátilo na eldorádo Maďarov. Teraz tu už zriedka počuť nemčinu alebo slovančinu. Ak sa aj niekto odváži používať svoju materčinu, aby tie drahé zvuky, ako v nejakej cudzej krajine, počul zaznievať z bratských úst, tak sa na verejnom mieste dívajú naňho posmešne alebo podozrievavo, alebo až sústrastne ako na takého, kto si v sviatočný deň nesmie spolu s inými variť svoju sliepočku. Ak aj nemožno Slovanovi alebo Nemcovi uprieť úctu, keďže to vynucuje jeho charakter a vzdelanie, jednako počuť poznámku: „Kár, hogy nem magyar.“⁴

Dokonca aj vo vysokých kruhoch sa maďarčina natoľko ujala, že sa jej znalosť pokladá za jediné znamenie, keď aj nie Maďara, ale rozhodne vlastenecky zmýšľajúceho Uhra. Čire používanie a len znalosť reči slúži iba za vývesný štít, takže kto má nemecké vzdelanie, veľmi rád sa strasie nezvyklých pút, keď na to nájde príčinu.

Mladíci, ktorí sa sem do sídla Múz hrnú zo všetkých strán krajiny, Slovania a Nemci, zavedení falošnou hanbou a poddávajúc sa móde, zapierajú svoj počestný pôvod, a to aj takí, ktorí pre svoju výslovnosť naozaj nemôžu zaprieť, že sú Slovania a Nemci. Mešťan sa pridrižiava svojej nemčiny v domácom kruhu a, hoci často aj s nevoľou, otročí panujúcemu tónu. Nádeník si zas domýšľa byť dôležitým a u svojich zákazníkov obľúbeným, akže sa podrobí ich rozmarom. Podvod dospel už tak ďaleko, že sa ľudia dokonca hanbia aj len za nemecky a slovansky znejúce vlastné mená.

Pre mňa nemá žiaden z týchto príkladov nejaké zvodné čaro. Ostatne, kto na oltári božskej Atény zasvätil vlasti svoje sily a už dlhšie stojí pri bráne vlasti, takže mu už len jedna zápora bráni v prístupe, ten sa naozaj nezľakne nepatrnej prekážky, ani neustúpi s veselou tvárou, ale — ak ide uňho skutočne o vnútorné posvätenie — pokúsi sa odstrániť prekážku. Keď sa často len preto učia nejaké reči, aby sa nimi popýšili alebo aby tak rozumeli nejakých tých klasikov, prečo by sa nenaučili nejakú reč preto, aby ňou, hoci je ona inak ani nie potrebná, získali dôveru u veľkej časti publika?

Keď však jednako zamýšľam horlive sa venovať štúdiu maďarskej reči a každému mladíkovi, ktorý sa chystá na akýkoľvek verejný úrad v Uhorsku, na srdce kladiem, aby to isté urobil svojho času — nijako tým ešte nezdievam sangvinické želania tých, ktorí by veľmi radi videli maďarčinu rozšírenú od jedného konca vlasti až po druhý, a ako je v tej istej krajine jeden duch a jeden cit, tak by radi mali v nej aj jednu reč.

Snáď by som si spolu s nimi želal, aby severné končiny tejto krajiny neboli slovenské a nemecké, južné zas valaské a srbské; alebo aby vše-

mocný čas všetky tieto národy nebadateľne nakoniec aj tým priviedol do bližšieho zbratania s Maďarmi, aby ony, prv než by sa v nich prebudilo národné povedomie, nepozorovane, invitis ipsis,⁵ boli privedené do toho dnes jedine blaziaceho náručia. Keďže sa to však až doteraz nestalo, ba napätie medzi národmi Uhorska, ktoré svoju národnosť za mnohé stáročia verne zachovali, je dnes práve také veľké, ak nie ešte väčšie ako pred stáročiami, odpustiš mi, ak sa mi teraz vznikajúca propaganda maďarčiny nijako nezapáči. Naopak, ja v tej reči, aj keby sa stala všeobecnou, nevidím nič inšie ako prameň budúceho nešťastia pre národ krajiny, prameň mravnej skazy a hrob všetkej kultúry v krajine.

Keďže sa domýšľam, že ty vo svojej šťastnej odlúčenosti nemáš nijaké bližšie vedomosti o svetovom ruchu, bude preto hádam pre teba ako horlivého Maďara príjemným prekvapením, keď ti oznámim niektoré správy o tom, na aké mnohé spôsoby sa Maďari snažia rozšíriť používanie maďarčiny.

Najďalej v tom zašla Aradská stolica, tá, v ktorej Maďari tvoria sotva siedmu časťku všetkého jej obyvateľstva. Ešte začiatkom minulého roku rozhodlo stavovské zhromaždenie tejto stolice, aby sa všetky politické a právne úkony pri stolici diali po maďarsky. Aby — čím sa docieli, aby spravodlivosť bola tým prísnejšia a spravodlivejšia, aj aby krajinu spravovali len sami súci mužovia — za sudcov, notárov a prisázných po mestách a dedinách volili len tých, ktorí vedia dobre po maďarsky. Aby — na upevnenie ozajstnej pobožnosti — za učiteľov a duchovných v zboroch všetkých vierovyznaní boli ustanovovaní výlučne len Maďari. Aby — na nedostižné napomáhanie rozkvetu remesiel — nikto v stolici sa nemohol stať učňom, z učňa tovarišom a z tovariša majstrom, kto by nevedel dobre po maďarsky. Aby — na ďalšie rozširovanie úveru — kupci viedli svoje knihy po maďarsky, akže sa majú pokladať za hodnoverné. Aby — nový postup v hodnosti — stoličnými hajdúchmi mohli byť len Maďari.

O niečo miernejšie sa vyslovuje jej susedka, Temešská stolica, v ktorej iba len v dvoch dedinách bývajú Maďari. Proti tomu Šopronska stolica medzi inším ešte 27. júla 1829 nariadila, aby v každej obci, v ktorej rozumejú trochu (!) po maďarsky — aby sa tým vštepila do mysli láska k viere i k reči — boli maďarské kázne. V ostatnom sú uznesenia Aradskej, Šopronskej, Ostrihomskej, Peštianskej a Novohradskej stolice rovnaké, a všetky zachádzajú tak ďaleko, že sotva dovoľujú aj šľachte hovoriť tak a v tej reči, v ktorej sa jej najlepšie páči. Peštianska stolica sa pred ostatnými tým vyznačila, že nariadila naraziť za verejné peniaze také záslužné medaily, aké by sa rozdeľovali v nemaďarských obciach učiteľom, ktorí by vo svojom okolí venovali svoju usilovnosť na rozširovanie maďarskej reči. Aby však aj duchovných získala pre toto spasiteľné dielo, podvolila sa

vrchnosť spomenutej stolice tých kňazov, ktorí by sa najprv sami zdokonalili v maďarčine, aby ju potom mohli v im zverených obciach rozširovať, odporúčať na najvyššom mieste na primeranú odmenu ich zásluh (?) o vlast.^c

S dojatím a povďačnou radosťou môžem ti oznámiť šľachetnú obetavosť pre dobro vlasti, aká sa uskutočňuje v Novohradskej, hoci sa podľa mojej mienky docieli ňou práve opak toho, čo by mala napomáhať. Tu sa totiž utvorila spoločnosť pod menom Uhorský národný ústav (Magyar nemzeti intézet), ktorá sa skladá z najšľachetnejších v stolici a z najhorlivejších služobníkov štátu.

Jej cieľom je pomaďarčenie Novohradskej stolice alebo, ak sa ti to lepšie páči, vyničenie Slovanov v nej. Podklad jej budúcich operácií je viac než päťdesiat tisíc zlatých vied. č.⁶ Každý člen spoločnosti prevzal jednu alebo viac účastín a s každou z nich ide záväzok šesť zlatých konv. meny⁷ ročne odovzdať ako úrok od kapitálu, uňho zloženého. Spoločnosť sa tak uzniesla o vynakladaní týchto peňazí, že z nich budú dostávať odmeny učiteľia, ktorí napomáhajú ciele spoločnosti; chudobným a súčasne usilovným žiakom týchto učiteľov budú sa zaobstarávať knihy.

Hoci som dnes pevne presvedčený, že konečným výsledkom týchto snáh nemôže byť nič inšie ako skaza krajiny, jednako sa utešujem dobrým duchom národa, ktorý sa nenechá len tak ozbiíjať o taký svätý majetok, akým je jeho reč, keby sa zas na druhej strane nebolo treba obávať, že sa tu nevytrvá dlho na právnej ceste, ale že by sa v budúcnosti aj inde mohlo prihodiť, čo sa stalo ešte roku 1828 vo Vesprímskej stolici. Natisli tam slovanskému zboru v Lajoškomárne maďarského kňaza a učiteľa, takže zaviedli medzi Slovanmi maďarské bohoslužby. Sediaci z tej obce ťažko pykali za to, že sa vedeli rozohniť za svoju reč a vieru. Keďže na podklade toho, že nerozumejú dobre po maďarsky, žiadali späť uviesť slovenské bohoslužby, boli niektorí z nich uväznení a týchto: Martina Bartoša so 64, Juraja Janáčka⁸ s 50, Pavla Rusa so 40 a Štefana Vrabca s 24 údermi palicou pred stoličným domom učili poriadku. Nuž ale čo dobré aj možno čakať pre budúcnosť od panujúceho ducha, keď taký barbarský čin ako istého — — z Kaloče, ktorý svojich — — — poddaných pre každé slovenské slovo — — — obdaril dvanástimi údermi palicou.⁹ A preto len pred nedávnom bol zvelebovaný v istom hodne rozšírenom časopise.^e To ja menujem *maďarizovať* každým možným spôsobom.

Priateľ, čo sa prihodilo s mnohými našimi krajanmi, to aj na nás samých dosvedčilo svoju moc. Odkedy sa niektorých Maďarov zmocnila najnovšia horlivosť za materinskú reč a mnohým nepostačovalo jej vnútorné rozšírenie, vzhľadom na zovňajšok, kde im boli príliš úzke povahou vecí predpísané hranice, takže vytiahli na výboje a dobrodružstvá, náš rod, prirodzené náklonnosti, vzťahy a okolie tak rozdielne na nás vplývali, že jeden i druhý máme celkom opačnú mienku. Hovoriš, že podľa môjho posledného na teba upraveného listu vôbec nepoznávaš vo mne toho mladika, celým ohňom mladosti zachváteného, zapáleného za všetko drahej našej vlasti prospešné. Nepoznávaš vraj toho, ktorý spolu s tebou z kopcov nášho nezabudnuteľného E*** tak rád hrmieval na tmárstvo a mal na mysli jedine blaho ľudstva. Musel by som sa hanbiť pri rozpomienke na dni, zasvätené nášmu priateľstvu, ak by v mojej hrudi neplápolal stále ten istý oheň, a ak by som nebol rozhodnutý — nakoľko to na mne záleží — urobiť všetko, aby bolo lepšie. A keďže sa ti žiada vedieť, ako je to, že ja o najradostnejších zjavoch tohto času, ako ich ty nazývaš, hovorím ako o po-blúdeniach ľudských snáh po lepšom — vynasnažím sa objasniť ti na to svoj náhľad.

Už to nahlas a hodne často povedali, ba aj skutkami potvrdili, takže ja to potrebujem len nakrátko zopakovať, že majú úmysel celú krajinu *pomaďarčiť*. Chcú spôsobiť to, aby maďarčina odteraz nielen vo verejných veciach vytisla latinčinu, túto exotickú reč, ale aby aj v samom ľude nahradila všetky dosiaľ používané národné reči, takže by ich vyhnala z krajiny. Je to naozaj úloha, keď sa zväží celý jej rozsah, práve tak dobrodružná a jedinečná v celej histórii ľudstva, ako aj ťažko uskutočniteľná.

Každý ľahko nahliadne, že táto úloha má dve čiastky, totiž *povýšenie maďarčiny na kuriálnu reč*¹⁰ a jej *naturalizovanie medzi Nemaďarmi*. Že jedna z tých dvoch čiastok môže bez druhej veľmi dobre obstáť, ba že jedna je oprávnená, potrebná, užitočná, a tá druhá je opakom všetkého toho, práve to ti chcem dokázať.

Oprávnené možno nazvať veľkou škodou, ktorú prinieslo so sebou zavedenie kresťanstva v Uhorsku, že sa ním latinčina stala u nás panujúcou rečou, kým proti tomu maďarčina sa nijako nemohla povzniesť. Aj to sa dá ľahko dokázať, že Uhorsko, nehľadiac na niektoré nešťastia, ktoré krajinu zastihli a ktoré boli tiež veľkou prekážkou vyššej duchovnej túžby a osvety, že Uhorsko, hovorím, bolo by mohlo závodiť v duchovných výtvoroch s najosvietenejšími národmi, keby sa všetky sily Uhorska boli sústredili

na jednu z rečí, v tejto krajine bežných. Isteže reč Rimanov aj inde zle účinkovala — no v krajine, kde len jedna reč panovala, takže každý aj mohol očakávať, že ho všetci porozumejú, vlastenec ľahko mohol vyjadriť svoje myšlienky, žiadosti a city zvukmi svojej materčiny. Zlo však sotva bolo toľké ako z neho plynúci predsudok, keďže sa spisovateľský vkus brúsil na klasických vzoroch. Nebolo to tak celkom u nás, kde si vyvolili cudziu reč na to, aby mali spoločné spojivo a dorozumievací prostriedok. Tu sa potom všetky žijúce reči pokladali len za reč zberby, a pokladali sa za také oveľa dlhšie ako kdekolvek inde a to tým viac, že tie rozdvojené národy dostali takú vládu, ktorá hovorila cudzou, alebo aspoň v Uhorsku najmenej rozšírenou rečou, a nejakú inú tiež si nebolo možno tak ľahko privlastniť, keďže mala svoje sídlo mimo krajiny. Že však reč, výkvet ktorej, podobne ako botanikove bylinky, vyskytuje sa len v zaprášených pergamenoch, a ich tóny nachádzajú v našich srdciach ozvenu na spôsob disharmonického nástroja, nemohla napomáhať naše vzdelanie, tým viac že sa nemohla zdokonaľovať a musela sa pokladať za takú, ktorá je už uzavretá, to nám dostatočne potvrdili novšie storočia.

V Uhorsku mala táto okolnosť nepriaznivé následky tak na krajinský, ako aj na vedecký život a na vzdelanostné pokroky ľudu. Kto by teda s jasotom neprivilal, že sa zamýšľa vykonať taký pre budúce blaho krajiny dôležitý krok, ako je vyzdvihnutie maďarčiny za kuriálnu (= úradnú) reč!

Ako má každý národ svoju osobitnú reč, tak má aj svoj osobitný charakter, áno, osobitné cnosti, sebe vlastný spôsob myslenia; prinajmenšom majú tieto cnosti a tento spôsob myslenia svoju osobitnú farbu. Všetky tieto časti národnosti sú si navzájom také príbuzné, že sa jednoducho nemožno o vlastnostiach niektorého národa tak opravdivo a priliehavo vyjadriť v žiadnej inej ako v tomto národe vlastnej reči.

Je však ešte dôležitejší prospech v tom, že zjemnenie a zdokonalenie je v priamom vzťahu k zošľachteniu mravov patričného národa a že sa národ týmto spôsobom vychováva k vyššej kultúre, bez toho aby tým národnosť, ktorá je základom toľkých cností, bola tým čo len v najmenšej miere ohrozená. Veda, umenie, ba celý spôsob zmýšľania, ktoré si si vzdelal za zvukov materinskej reči, nebudeš už potom viac musieť pokladať za akúsi exotickú rastlinu; tieto veci nebudú potom už len vlastníctvom niekoľkých ľudí, ale celého národa. Keď počuješ vo svojej materinskej reči rokovať o prospechu krajiny, získavajú tieto záležitosti u teba na význame: konečne už sám seba aj vo vlastnom citení pokladáš za občana štátu. Ak získavaš reč, tým viac vlasť. Povinnosti voči svojim spoluobčanom a štátu ako celku budú ti teraz o toľko drahšie, o koľko ti dosiaľ bývali ľahostajné a ty sám sa staneš schopným prinášať obete pre vlasť. Slovom, až teraz budeš jasne cítiť, že žiješ v štáte a že máš vlasť a že ju nosíš v svojej šľachetnej hrudi.

Prv to všetko bývalo inakšie. Žil si možno ako cudzinec v zemi svojich otcov, ľahostajne si vykonával svoju prácu, pokladal si vyšších a nižších štátnych úradníkov za štát sám a tvoje voči štátu uložené povinnosti zdali sa ti ľahké.

Povieš, že sú to tieto výhody a ešte mnohé iné, ktorých sa Nemaďari v Uhorsku budú musieť zriecť, ako sa ich aj doteraz zriekali, ak maďarizácia nevyleje na nich svoje požehnania. Pravdaže, tieto prednosti sú vymerané len pre Maďarov, Nemec a Slovan získal nimi najviac ak to, že maďarčinu zo živých úst bude môcť omnoho ľahšie a základnejšie pochopiť, než to bolo s latinčinou. Ak sa ju niekto naučil, môže sa aj to stať, že sa vplyvom okolností zriekne i vlastnej materčiny a znacionalizuje sa. Ostatne spomenutá výhoda, spojená s úvahou o požehnaní, ktoré spravídla obšťastní veľkú časť jeho krajanov, bude mu útechou, a to už, či pri nevýslovnej námahe alebo pri ľahčej naučiteľnej sa majúcej reči, pod ktorou bude vzdychať. Lebo čas jeho mladosti zmizne mu často bez úžitku, a to ešte prv, než by bol vkročil aspoň na prah chrámu múdrosti. Iba prostriedok, jediné vozidlo všetkých vedomostí, reči budú stravovať jeho šľachetné sily a jemu nebude dožičené, aby to v kvete svojho života okoren timerosťou.

Vymaľovali nám nádhernú budúcnosť, v ktorej sa pominie naša barbarská latinčina a bude potrebné sa učiť len tú klasickú. Nepomysleli však, že všetky pramene našej histórie, celého pozitívneho práva a iné zachovali sa nám v onej latinčine. Nemec sa bude preto musieť učiť popri svojej materinskej reči maďarčinu, klasickú i barbariskú latinčinu, inšie ani nespomínajúc. Slovan a Valach k všetkému tomu bude musieť pribrať ešte svoju materinskú reč. Samo sebou sa rozumie, že tu hovorím o vzdelanej triede, ktorá bude mať určitý podiel na verejných veciach.

Nech sa len sem pripojí ako podmienka ustanovenia znalosť maďarčiny, ako sa táto podmienka sčasti už legálne alebo fakticky dáva, a všetci sa tú reč budú učiť. Budú sa ju učiť tí, ktorí chcú byť v štáte činným a pre štát potrebným článkom celku, ako aj tí, ktorí chcú mať len úrad kvôli úradu a s ním spojeným výhodám.

Aj tu sa však žiada postupovať s trochu väčšou rozvahou! V niektorých častiach krajiny vyniesli také rozhodnutia, v ktorých sa nariaďuje, aby duchovní všetkých kresťanských vyznaní v priebehu roku 1833 maďarsky hovorili. Nepovšimli si, že je práve nemaďarské duchovenstvo, a práve to v patričných stolicích, samými roľníkmi, aj to len veľmi skúpo platené. Nemôže mu preto z jednej strany stoličná vrchnosť ukladať také ťažké záväzky, a z druhej strany samo to duchovenstvo nie je schopné plniť to čo sa od neho požaduje. Najprv preto, lebo nemá na to nijaké peňažné prostriedky, a potom aj preto, lebo na to nepostačuje jeho vzde-

lanie, ktoré často nepresahuje znalosť čítania cirkevných kníh. O učiteľoch, ktorých sa tento záväzok týka ešte naliehavejšie, platí to isté, lenže v ešte väčšej miere. Keďže sa teda požaduje, aby sa učitelia maďarsky učili a maďarčinu vyučovali, nech im to riadne zaplatia, a nie aby sa to presunulo na beztak zafazneného roľníka, lebo čo štát môže zaplatiť, to tamten neunesie. Až potom sa mu bude môcť, keď aj nie do troch rokov, ale zákonnou cestou uložiť, ako má vyučovať a čo sa má sám učiť. No a čo mám ešte povedať o povinnosti, uloženej budúcim možným starostom a prisáznym na dedinách, učňom, kupcom, hajdúchom atď.? Bolo by predsa len smiešne, keby som sa tým zdržiaval.

Mnoho sa tým získa, že sa maďarčina povýšila na úradnú reč. Ak by sme sa však nechceli s tým uspokojiť, ale by sme obracali zreteľ na ďalšie rozšírenie používania tej reči, a pritom by sme vylúčili každý vplyv niekoho tretieho, nech je to už vyššia vrchnosť alebo súkromník, natíska sa nám otázka: docieli tak maďarčina nejaké veľké výboje? Nakoľko je úradnou rečou, ako sme práve videli, natoľko áno. O ďalšom rozhoduje fakt, ktorý uznáva každý vzdelaný Maďar, že totiž vzdelanejšia reč menej vzdelanú v svojom strede alebo blízkom susedstve potlačí, a ako čerstvý mocný strom svoje konáre nad zakrnelým stromom v svojej blízkosti rozprestrie a jemu životnú silu odoberie. Aby som uviedol namiesto tisícich príkladov len jeden, dokázalo sa to v Uhorsku na nemčine vo vyšších a stredných stavoch, a znova dokázalo v Iude na slovenskej reči. Nebolo to nič iné ako poddajnosť, hojnosť reči, spojená s usilovnosťou remeselníka a obchodníka hovoriaceho tou rečou, ktorá mala za následok, že sa slovanská reč zmocnila kedysi nemeckých a maďarských okolí krajiny.

Keď sa priamo v strede Iudu vzdeláva nejaká reč, a tam sa stále viac približuje k svojej dokonalosti, až sa najprv vnútorne rozšíri — potom už príde samo od seba, že sa plnosť jej požehnania vyleje na jej susedov, a tak, ako sa teraz do nemeckých miest Uhorska hrnú Iudia naučiť sa reč tých miest, nabudúce z maďarských budú tú ich reč roznášať Iudia do všetkých kútov krajiny a pestovať ju tam ako nejakú jemnú rastlinu. Nestarajúc sa o to, čo príde, skús len v jednej reči predložiť potravu pre dušu a srdce, a už sa Iudia poponáhľajú pochutnať si na tých pekných daroch, keď si najprv osvojili patričnú reč ako kľúč k nim.

Nech sa teda natoľkoto ponamáhajú pri rozširovaní maďarčiny, ale ďalej nech už nezachádzajú. Na dosiahnutie tohto takto ohraničeného cieľa potom už naozaj nebude treba, aby bol duchovný alebo učiteľ Maďar alebo dobre hovoril po maďarsky. Potom už celkom postačí, keď sa v ľudových školách naučia po maďarsky čítať a písať. Bolo by bláznovstvom chcieť deťom vštepovať gramatické vedomosti, lebo naša dedinská mládež v školách, ako sú teraz usporiadané, nedôjde tak ďaleko, aby mohla pochopiť

podobnú výučbu. Duchovný však nebude ani nevie byť nijakým učiteľom reči.

Ako však budú zriadené vzdelávacie ústavy Uhorska, a to rovnako vyššie i nižšie, teraz, keď maďarčina má mať v nich oveľa väčšiu úlohu; teraz, keď sú idey storočia o vzdelávaní ľudí mnohonásobne vyskúšané, vytríbené a očistené od starého šlendriánstva; teraz, keď sa toľkým predsudkom dostalo náležité zhodnotenie; teraz, keď sa všeličo dokázalo ako nepotrebné a nepostačujúce, teraz bude treba ústavy, vzhľadom na ich určenie, formu a učebnú látku jedno od druhého správne oddeliť. To všetko dokázať je vyhradené skúsenému a zbehlému mužovi.

TRETÍ LIST

Domnievam sa, že o doteraz povedanom máš tú istú mienku ako i ja.

Druhá čiastka úlohy je: *Všetky tie rôzne národy Uhorska časom na to priviesť, aby maďarčinu prijali za svoju národnú reč, od svojej doterajšej materinskej reči však aby upustili a ju vôbec nepoužívali.* Pre správne pochopenie, o čo tu ide, musím ťa na to upozorniť, že podľa výpočtu pána Čaploviča štyri a pol milióna Slovanov, jeden milión Valachov a pol milióna Nemcov chcú prerobiť na Maďarov.¹ Je to v každom prípade obrovská úloha, najmä keď sa na to zabudne, že Maďarov niet dnes viac ako tri a pol milióna, a že sa v Uhorsku nachádzajú celé kraje, kde pospolitý ľud Maďarov sotva po mene pozná, a to by, pravda, pri riešení tejto úlohy predsa len malo závažíť.

No a teraz v mysli nestranného človeka jedna otázka druhú naháňa. Otázka zneje: na podklade čoho sa možno domnievať o Nemaďaroch, že sa stanú Maďarmi? Alebo chcú to vari dokonca dobrovoľne urobiť? No a keď sa aj prejde ponad tieto otázky, ďalšia otázka zneje: či je hádam aj potrebné, aby sa to stalo? Alebo vari by to nemalo mať škodlivé následky pre jednotlivé národy, ich charakter, mravy, a tak teda aj pre celok, pre dobro štátu? Osvetlime si teraz tieto otázky jednu za druhou, nie hádam preto, aby sme o tom niečo nového povedali, ale iba preto, aby sme videli, aké sú tieto veci, keď sa zblízka pozorujú.

Spytujeme sa teda ponajprv: *Aké záväzky majú Nemaďari na to, že sa musia stať Maďarmi?*

„*Naučiť sa reč vlasti,*“ odznieva nám na to tisícnásobná odpoveď, „*na to nie sú potrebné nijaké ďalšie záväzky. Ten pojem už zahrňuje v sebe podobný záväzok a hanba každému, kto ten záväzok dostatočne nepozná.*“

Pravdaže, odpovedám ja, reč svojho národa sa predsa nemusíme učiť: ona je tá, čo nás nakrmlila, vychovala, povzniesla zo zvieracieho stavu, ona je naša pestúnka. Naproti tomu ja nijakú „reč vlasti“ nepoznám. Národ isteže môže dať svoje meno nejakej krajine. Veď Lombardia sa i dnes ešte tak volá, hoci Lombardi už dávno podľahli všetko ničiacej moci času a ich meno pripadlo histórii ako nejaká starina. Isteže môže dať aj krajina svoje meno národu, veď tak dostali svoje meno Bohemi, hoci sú to Česi. Ale že by sa národy vo veci voľby reči — veď podobná voľba je už vec sama v sebe nemožná a nie je ani mysliteľná v slede historických udalostí alebo ako vzdelanostný prostriedok ľudstva — boli riadili podľa mena nimi obývanej krajiny, o tom naozaj nič neviem. Môže sa krajina, v ktorej som sa narodil, volať ako sa len chce, jej číre meno ešte nerozhoduje o ničom. Jedine reč národa, na hrudi ktorého som bľabotal svoje prvé slová, v lone ktorého som vyrástol na muža, len tá môže povzbudiť môj cit, len ju môžem prijať za svoju reč.

Namiesto nemeckej „Muttersprache“, latinskej „lingua materna“, francúzskej „langue maternelle“ a slovanskej „materinská reč“ nový Maďar dáva prednosť názvu „honi nyelv“.¹¹ Na tomto neprirodzenom výraze (preto je neprirodený, lebo nie krajina, ale matka nám zdelila svoju reč) buduje sa povinnosť obyvateľov Uhorska, aby sa naučili maďarskej reči. Keďže toto slovo znamená to isté ako nemecké „heimische Sprache“ alebo „Landessprache“¹² a keďže ich v jednej a tej istej krajine nemôže byť viac, kdežto v Uhorsku je ich skutočne viac, odtiaľ by mohlo celkom prirodzene aj to vyplývať, že sú Maďari povinní naučiť sa slovensky, valašsky a nemecky.

Ak sa však pevne pridržame mena svojej vlasti a položíme dôraz na slovo „magyar nyelv“, „uhorská reč“, ako sa to všeobecne deje, tým sa práve tak málo získa. V bádani o novších dejinách sa totiž celkom jasne dokázalo, že meno Ugoria, Ungaria, Uhorsko, ktoré pochádza od slovanského „u gory“ alebo „u hory“, po nemecky „am Berge“, je staršie ako kresťanský letopočet,¹³ má totožný význam s menom Scythia a Sarmatia,¹⁴ a ako tie, aj ono je neurčitého významu. Mohli by sa tie mená asi tak rozlíšiť, že Scythia bola najrozsiahljšia, Sarmatia bola jej veľkou časťou, Ugoria a Ungaria bola vrchovaty diel oboch. Toto meno sa prikladalo najmä krajom, ktoré sa kedysi rozprestierali okolo riek Tobolu, Volgy a Uralu, v severnom Kaukaze a terajšom Kazanskom kráľovstve.¹⁵ Keďže však v časoch sfahovania národov niektoré národy tejto pôvodnej Ungarie za Zenovho panovania podľa obdržaného podnetu museli sa vystahovať a zaplavili všetky kraje až za Dunaj, dostalo toto pomenovanie ďalší význam,¹⁶ a to taký, že teraz aj samé Avarske sa podeň počítalo.¹⁷ Jornandes však, dejepisec zo šiesteho storočia, keď menuje Ungaros, zrejme tým

rozumie slovanské národy, ako sa to odráža z opisu ich niektorých zvykov.^k

Národy tejto tak rozsiahlej zeme obvykle sa nazývali podľa osobitného mena tej časti, v ktorej bývali. Keďže však mních, Slovan a Nemec kedysi všeobecné meno Scythia postupom času preniesli na nami obývanú zem a jednu časť jej obyvateľov, z toho by podľa výrokov Maďarov nasledovalo, že započneme vojnu proti terajším obyvateľom všetkých tých zemí, a ako Mohamed a jeho nástupcovia pre dobro národov ponúkneme im meč alebo vysťahovanie. Lebo načo by staré meno, ak záleží len na mene, nebolo práve také plnoprávne a rozhodujúce ako aj novšie – nie je pochopiteľné.

Ungaria Magna¹³ bola podľa svedectva Claudia Ptolemaia rozdelená na mnoho častí, ktoré boli nazvané podľa morí, riek a najmä podľa vrchov. Odtiaľ je „Halicia“ plochá zem, „Podolia“ nížina, „Ukrajnia“ zem na úpätí vrchov, „Zagoria“ zem za vrchmi, „Petigoria“ zem piatich vrchov atď.¹ Jednotlivé národy krajiny, arpádovci, Slovania, Nemci, Valasi stratili sa v celku Uhrov.

Škótsko, ako je známe, podržalo si meno, ktoré dostalo od svojich praobyvateľov, a všetci dnešní obyvatelia krajiny sa menujú Škóti. Nezdalo by sa nám to však smiešnym, keby pastieri zo škótskych Álp, obyvatelia západu a severu krajiny, skutoční dedičia mravov a reči starých Škótov, vyšli zo svojich začadených kolíb a všetkých dnešných anglicky hovoriacich obyvateľov krajiny chceli porobiť prozelytmi svojej reči? Reč týchto Škótov preslávil Ossian a porovnanie s ňou nie je pre maďarčinu nedôstojné. Je z nich v krajine ozaj len menšina, ale počet ani tu nemožno brať za princíp, lebo potom by Maďari boli náležite porazení.

To, že je meno krajiny, meno celkového počtu jej obyvateľov a meno jedného jediného v tej krajine bývajúceho národa jedno a to isté, treba pripísať jedine svojvoľnej a nespoľahlivej histórii. Nezmysel je ďalej i to, ak sa má z toho vyvodzovať povinnosť, že preto musíme byť Maďarmi, lebo sa naša krajina volá „Maďarsko“, a ničotné je aj to slovo, čo ho denne majú v ústach, „honi nyelv“, ak sa len neberie v obraznom zmysle. Ak je však tak (a to musí byť nevyhnutne, lebo nie krajina, ani pôda vlasti, ale jej obyvatelia hovoria nejakou tou rečou), nuž potom je v Uhorsku nie jedna „honi nyelv“, ale *mnohé* „honi nyelvek“. ¹⁴

Dobre ja viem, čo sa tu proti tomu namieta. Spytujú sa totiž: *Ktože je teda jadrom krajiny a jej obyvateľstva? Či rozhoduje zberba? Tak hovoria, prevahu zjednávajú maďarskej reči najväčší diel uzdelanej triedy, šľachty.*

Dajme tomu, hoci je to veľmi háklivá otázka, totiž: pravda je, že niektorí z číreho vlastenectva, iní len strhnutí mocou tej chvíle a otročiace duchu času, odpoly neuvedomele, napokon iní len číro z lovenia úradov sú oddaní maďarskej reči. Mnohí však chcú pracovať za ich príkladom

preto, aby jej používanie napomohli a jej vzdelanie urýchlili. Ak by sa aj ponad to malo prejsť mlčaním, že dve tretiny skutočných vzdelancov pokladajú námahy maďarizátorov za neplodné a škodlivé — treba len to podotknúť, že ak sa už vzdelanie berie za rozhodujúci princíp, tak nás netreba na to nabádať, aby sme sa stali Maďarmi, ale, ak je niekto len trochu dôsledný, aby sme sa Nemcami stali. Ak sa zájde len niekoľko rokov naspäť do minulosti, alebo ak sa opýtajú najväčšieho počtu z nás na našu mladosť a predošlý život, museli by sme priznať, že je naša vzdelanosť nemecká, že má nemecký pôvod. Napriek tomu na toto nás vyzvaf práve tak málo napadne niekomu, ako sa ani pospolitý Poliak a Rus nestal ešte preto Francúzom, že jeho vyššia a nižšia šľachta v predošlom storočí prijala francúzske mravy aj reč.

Aby sa dalo celkom nestranné posudzovať, zbav sa na niekoľko chvíľ vedomia, že si Maďar alebo že sa tu hovorí o maďarčine a pomysli si na štyri reči v jednej krajine, a to — keďže je kvantitatívna výhoda nie na strane maďarčiny — pomysli si ich bez ohľadu na kvantitatívny pomer. Reč A sa pre svoju chudobu dlho obracala na reč B, aby mohla čerpať z jej bohatstva, takže si musela požičať od nej aj najpotrebnejšie, vo všeobecnom živote prichádzajúce výrazy. Na jej plece opretá predsa získala sily, podľa vkusu, vypožičaného od reči B, sama sa vytríbila a zošľachtila a chce teraz, sotva odrástla detským šatočkám, svoju dobročinnú a nezištnú pestúňku spolu s jej ostatnými sestrami zahrdúsiť a zničiť. Nijako nepochybujem o tom, že odsúdiš konanie bytosti, myslenej pod A.

Uvádza sa ďalej, že keď sa maďarčina spolovice už stala a spolovice ešte len stane cestou k verejným veciam, prostriedkom vzdelávania mládeže pre štátnu službu a podmienkou spôsobilosti pre nejaký verejný úrad, je nanajvýš potrebné a užitočné učiť sa takej reči. Že je to nie potrebné, dokazuje príklad Čiech, kde nemecká reč už dávnejšie má tú úlohu, ktorú chce mať maďarčina v Uhorsku, a slovanská prekvitá, aspoň od najnovších čias, vedľa nej v sesterskej zhode. Áno, je tu jedna, a to zákonmi určená podmienka ustanovenia: dobre ovládať slovanskú reč. Potvrďuje však to isté aj príklad Ruska, kde ročne vychádza práve toľko nemeckých a francúzskych kníh a časopisov ako ruských. Naposledy však potvrďuje to náš doterajší stav, ako dlho nám totiž latinčina slúžila v škole a na fóre. Učiť sa latinsky bude, pravda, užitočné pre každého, aj len keď sa zostane pri učení a obvyklom používaní reči, pričom materinská reč musí mať ešte vždy hlavnú úlohu. Zbaviť sa však reči vlastného národa — to nikdy neprinesie nijaký ozajstný úžitok.

Čo podľa toho bude nasledovať, to sa nepochybne aj stane, že sa totiž mnohí budú učiť maďarskú reč. No a keď sa toľkí uhorskí krajanovia —

odsunúc oveľa potrebnéjšie veci — naučili latinčinu a často ňou plynne hovorili, takže otcovia — nadostač bláznivo — chceli svojim synčekom v ich detstve namiesto materinskej reči vcepovať latinčinu. Prečo a ako by sa teraz to isté nemohlo stať s maďarčinou, keďže má predsa výhodu, že sa ju ľahšie možno naučiť a oveľa viac ju možno používať.

Tí, ktorí nepocitujú nijakú úzkosť nad tým, že je základom povinnosti uhorských národov stať sa Maďarmi, a túto povinnosť svojim citom pokladajú za dokázanú, vo svojej vnútornej podstate, ani o tom nevediac, a bez toho, že by sa k tomu sami chceli priznať (lebo sa za to hanbia pred duchom času) opierajú sa o to, že *premožený národ celkom prirodzene musí prijať reč svojho premožiteľa*. Hľa, ako ťažko je vzdať sa nejakého obľúbeného predsudku!

Prv než prišli starí Maďari do krajiny, bývali v nej Slovania a Valasi, ktorí si zriadili päť ríš, jednu od druhej oddelenú, nepočítajúc zem za Dunajom, ktorá ako obývaná Nemcami a Talianmi bola podrobená Nemeckej ríši. Valasi, porománčení praobyvatelia juhovýchodu krajiny a okolia dolného Dunaja, v dôsledku stonásobných súžení, aké museli pretrpieť už od rímskej pohraničnej milície, ešte viac však od barbarov, tiahnúcich tade cez niekoľko storočí, hoci tí sami aj vyhľadávali mier, boli už takí skleslí, že sa — bez jedinej iskierky túžby po samostatnosti — vrhli do náručia prvému lepšiemu dobyvateľovi, najmocnejšiemu z tých, ktorí medzi sebou o nich zápasili. Ako hlboko poklesol ich mravný charakter, ukazujú názorné stopy v dejinách Uhorska od desiateho do trinásťteho storočia. Cistoslovanská ríša bola iba jediná, totiž tá, ktorá približne zahrňovala terajší preddunajský dištrikt a Moravu. Vo svojej jednotnosti, v akej trvala od druhej polovice deviateho storočia pod Svätoplukom I., udržala sa proti spojenej moci Nemeckej ríše a Maďarov, vybojujúc si čestný mier. Bol to pokojný ľud, zaoberajúci sa roľníctvom, remeslom a obchodom, proti ktorému bojovali dva mocné národy, majúce za remeslo vojnu a ktorým meč slúžil namiesto pluhovej radlice. Hrdinský obranca svojho národa, knieža Svätopluk, však zomrel a keď starí Maďari, ktorým v ich neprítomnosti Pečenci zaujali ich staré sídliská, prišli si Uhorsko vybojovať pre nové osídlenie, bola slovanská ríša rozdelená medzi viacerých v nepriateľstve žijúcich bratov a niektoré stolice Horného Uhorska ovládal Svätopluk II. Dejiny zaujatia vlasti prišielcami zahalené sú nepreniknuteľnou tmou a je veľmi pochybné, či ho možno nazvať zaujatím v presnom zmysle slova. Toľko je pravdepodobné, keď aj nie isté, že sa krajina dostala, skôr len mnohými cez dlhé roky pokračujúcimi zmluvami, pod kniežaciu zvrchovanosť Arpádovu. Slovania zostali v pokojnom vlastníctve svojich pozemkov v Hornom Uhorsku. Hrdinovia z ich stredu boli vyznačení prvými maďarskými kniežatami a zverené im bolo strázenie

pevností ako kapitánom. Napokon v horných, zväčša slovanských krajoch, tam v nich v pevnostiach umiestení maďarskí kapitáni a bojovníci rozvážne sa naučili reč obklopujúcich ich Slovanov.^m Je totiž celkom nepravdepodobné, že by sa nejakých tridsaťtisíc ľudí kvôli niekoľko sto bojovníkom bolo naučilo maďarskú reč.

Toto sú fakty, ktoré možno sčasti ľahko dokázať z dejín a sčasti sú v povahe vecí. Záver z toho je vôbec nie odvážny: vzťah Slovanov k Maďarom je taký, že sa nezakladá na podmanení, ale omnoho viac na zmluvách uzavretých s mocnými a bojaskúsenými, nie je teda vzťahom sluhov k ich pánom. Je síce pravda, že roľník musel plniť všetky náležitosti, všetko, čo bolo potrebné na vydržiavanie posádky v pevnostiach, takže musel odviešť časť svojich produktov. Že by však Slovania ako celok boli bývali otrokmi nemnohých, obývajúcich hrady — o tom niet v dejinách ani stopy, a nedá sa to dať dohromady ani s poriadkom vecí, ani s potrebami a mravmi vtedajších Maďarov. Časť Maďarov totiž doma stráčila stáda, poľovala a rybárila, kým druhá časť vychádzala na lúpeže a vraždy. Maďari určite nepoznali otrokov a zoznámili sa s ich používaním až neskôršie pri svojich nájazdoch na Grécko, Nemecko a Taliansko. Ako len aj možno pričítať takým barbarom, akými boli na svojich nájazdoch Maďari, používanie otrokov? A ako je vôbec možné, že oni prevzali od svojich opovržených otrokov všetky remeslá, roľníctvo a na to sa vzťahujúce pomenovania?ⁿ A napokon ako je to možné, že oni svoje spoločenstvo, svoj štát zriadili podľa vzoru Slovanov a Nemcov, zaviedli v štáte tie isté úrady a hodnosti spolu s ich menami, ak Slovan bol ich otrokom?!^o Skrátka, história nedáva vôbec nijaké svedectvo o tom, že by bol Slovan voči Maďarovi vstúpil do pomeru otroka k jeho nanútenému pánovi, ale čo viac, nepretržitý rad záverov, aký sa z dejín podáva, svedčí o tom, že oni uzavreli spojenecký pomer.

Tým menej miesta však mal medzi nimi určitý druh feudálneho vzťahu, ktorý je pôvodu nepochybne nemeckého, a za prvých kráľov neraz zrejme vidieť, že bol skrz naskrz napodobnený podľa Nemcov. Ako nebolo nijakých otrokov za prvých kniežat, práve tak nebolo ani zemských pánov a poddaných v teraz bežnom zmysle. Keď však bolo v Uhorsku zavedené feudálne právo a vznikla šľachta, sformovaná na spôsob nemeckej, králi nebrali žiaden ohľad na pôvod, reč a národ (keďže toto rozlišovanie v štátoprávnom zmysle, ako sa zdá, čoskoro bolo zotreté), ale udeľovali donácie a privilégia tak zaslúžilým Slovanom, ako aj Maďarom, a Maďari boli práve tak dávaní do daru pošľachteným zemepánom ako Slovania.

Keď teraz hovorím o zmluvách, nemyslím tým na onú hanebnú bájkku, podľa ktorej Svätopluk a Salan slovanské ríše za dvanásť belušov alebo za jedného beluša úskokom utratili v prospech Maďarov. Uvádzajú toto

veľmi horľive ľudia slabého rozumu na zakrytie svojej nevedomosti. Sprostý žart! Keby aj bol pravdivý, zneuctoval by nie Slovanov, rozhlásených za klamárov, ale Maďarov, ktorí sa tak veľmi vynášajú so svojou priamočiarou spravodlivosťou.

Nepripustiac to, ale dajme tomu, že by Slovania boli bývali otrokmi Maďarov, čo inšie by mohlo z toho nasledovať, ako že Maďari boli väčší barbari než Slovania. Národ, pocvičený v doživotnom boji, ochraňujúci v prvom rade svoju existenciu a svoju domovinu proti stále bdelému nepriateľovi (Pečenahom), potom však prinútený vybojovávať si nové sídla! Kto by o tom pochyboval? Vyvodzovať však povinnosť z toho, že by dnes Slovania mali to robiť, čo niektorí Maďari požadujú, je — najmiernejšie povedané — bezprávie.

Keď si všimame osudy ktoréhokoľvek európskeho národa, všade sa nám osvedčí ako dokázaná skutočnosť, že keď niektorý národ prijal kresťanstvo, nastúpil v ňom stav vnútornej slabosti a rozorvanosti, vnútorného sváru, a na nejaký čas zmizla jeho stará, surová chrabrosť. To však nebolo národu na škodu, bolo to iba prechodné zlo, ktoré treba pokladať za liek proti surovosti a všetkým tým barbarským bezpráviam, pojmom a ideám, ktoré boli patričnému národu vlastné v jeho predošlom stave. Celá jeho predošlá existencia mala byť zničená, rozdrvená, na zabudnutie odsúdená a súčasne mala vyjsť z krízy znovuzrodená, vytríbená v mravoch a citoch. Ak bol národ za tohto trýbenia prekvapený nejakým kompaktným a mocným nepriateľom, išlo o jeho existenciu. Dajme tomu, ale nepripustíme to, že by sa Slovania boli stali otrokmi Maďarov, tým by bola potvrdená len tá dokázaná skutočnosť, že Maďari za tohto stavu premohli slovansko-uhorskú ríšu. Priznajme však, že bol potrebný len so svojimi vazalmi lepšie vychádzajúci Henrich III., a Gregorom VII. neznepokojevaný Henrich IV., a maďarský národ, zmietaný vo svojej existencii od roku 1039 až do roku 1077, boli by dejiny spomínali ako nejaký prechodný fenomén, ako keď sa zmieňovali o Atilovi a jeho Hunoch.

Vôbec jeden ľud podmaňuje, kým iný je podmanený, keďže u jedného nastúpil čas čerstvej mladej sily, u iného však nepriazeň okolností, často iba okamih nedbalosti a ochabnutia. Často išlo práve o jednu cnosť viac v charaktere niektorého národa, a tá cnosť mu priniesla záhubu. Niekoľkými nešťastiami otrasená, leží naproti tomu Čína už od tisícročí vo svojej zimnej ustrnulosti. Ak sú skutočne v dejinách okolnosti, ktoré sú spôsobené slobodnou vôľou a energickou rýznosťou národov, ničmenej je aj to pravda, že povznesenie, pád a nový rozkvet národov sa deje podľa nevyhnutných, v niektorých prípadoch trochu modifikovaných zákonov. Jedno posotenie a národ sa nezadržateľne rúti do skazy, jeden Mohamed, a rozhoduje sa o svetadieloch.

Násilenstvá a rabovačky, to sú dejiny vzniku takmer každého štátu. Divá vôľa skypí a žízni po činoch, ak sa jej nedá smer navonok, vo svojom vnútri sama seba zničí. Hrozné trenice navzájom sú nevyhnutné, národ zomiera na nadbytok svojej vlastnej sily. Meč je tu teda v každom prípade jediným zákonom, a hoci sú aj milióny žalobcov, niet tu jediného sudcu. Jedine ochablosť prichádza v zápätí po nesmiernych námahách, surová sila sa stíši a vyvinie sa, často o stáročia neskoršie, jemnejšia duchovná sila: duch národov nahráva dejinám — u nás i kresťanstvu — k povedomiu svojej súcnosti a podstaty. Prichádza čas, kde rozum po utišených náruživostiach, vyjasnených poverách a odstránených predsudkoch objednáva tróny národom. Nejaký čas je zas časom rozvážneho, rozmysleného, zákonitého obchodu, je to čas blahobytu a šťastia národov. Tento čas je rezervovaný na vyrovnanie poškodených záujmov. Čo kedysi prinášalo slávu, prináša teraz — práve tak utvárané — hanbu, a hanbou bude aj taký právny nárok, napriek rozumu v platnosti zachovávaný, ktorý sa zdá byť založený jedine na minulom barbarstve.

Ak ukazujúce sa znaky neklamú, je ten čas blízko, aj pre nás blízko, áno, nastáva už nádherný deň. Či si myslia posledné oblaky na obzore rozptýliť a deň ešte väčšími rozvidniť všetci tí, ktorí vyhrabávajú nároky v nočnej temnote zrodené a dĺžkou noci živené? No jednako budme dobrej mysle, génus storočia odmietne aj tento predsudok, rovnako ako mnohé práve také bezzákladné a škodlivé.

V maďarskom časopise Tudományos Gyűjtemény, štrnástom ročníku, prvom zväzku nachádza sa odpoveď^p na rozpravu pána Palackého o položení uhorských Slovanov,¹⁵ kde sa medziiným tvrdí, že Maďari uhorských Nemaďarov len pod tou podmienkou pripustili do krajiny, že si osvoja maďarskú reč, mravy a zvyky. Nevie, aké čudo z histórie a medzinárodného práva sa tu usalašilo v hlave tohto autora, ale to viem, že nemeckí prisťahovalci dostali od uhorských kráľov také rozsiahle výsady, že ich bolo treba v novších časoch kvôli Maďarom a Slovanom zmierniť a obmedziť. Tieto privilégia boli po nemecky zostavené, čo je jasný dôkaz toho, že uhorskí králi nijako neboli úzkostliví pri prijímaní cudzincov. Nie neprávom podotýka teda Schwartner, že uhorskí králi pri zaľudnení krajiny nasledovali štátnickú zásadu svätého Štefana, ktorý v otcovskej rade následníkovi trónu Imrichovi hovorí: „Unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est.“¹⁶ Králi to prinajmenšom potvrdili vo svojich privilégiách, vydaných prisťahovalcom, v ktorých celkom jasne vyslovili želanie, aby ďalej trvala materinská reč prisťahovavcov.

Zdá sa, že sa hláv maďarománov vôbec zmocnila bláznivá domnienka, ako čo by Nemaďari v Uhorsku existovali jedine z láskavosti vlády alebo Maďarov samých, ako čo by ich reč a ich národnosť neexistovala legálne.

Dokazovať potrebnosť nejakého takého zákona, ktorý by zabezpečil ich existenciu ako národa, keď už raz sú národom, viedlo by do absurdnosti. Keďže sa však podobné absurdnosti stali u nás celkom bežné, ba čo viac platia ako heslá, dávam tu miesto niekoľkým zákonom z uhorského zákonníka. Tieto zákony z jednej strany, čo aj len nepriamo, vyhlasujú Nemad'arov Uhorska za sankcionovaných obyvateľov krajiny, z druhej strany však dokazujú, že sa raz Maďari museli pokoríť pred Slovanmi a Nemcami, a nie ti pred nimi. Tu sú tie zákony:

Anno 1068. Art. Ante Coron. XIII.

„Statutum est ut in omnibus Liberis Civitatibus, absque respectu Nationum, Judices Primarii, et Senatores deinceps eligantur, ac aliae etiam quaevis Dignitates, sine ullo discrimine, Ungaris, Germanis et Boemis seu Slavis, quamcunque Civitatem inhabitantibus mixtim ac alternatim de caetero tribuatur. Liberumque sit Ungaris nativis, domos in medio ipsorum absque contradictione emere atque aedificare.“¹⁷

To isté sa opakuje Anno 1609 Artic. Post Coron. XLIV.¹⁸

Anno 1655. Art. Post Coron. XXXIV potom ukladá: „Ne per receptionem in Liberas Montanasque Civitates Extraneorum, ex quancunque orbis plaga confluentium, paulo post Ungari, et Germani, Slavique nativi elimirentur: decernitur; ut Indigenae Regni, etiam Nobiles, ante omnes alios Externos, ad bona Civilia, Jus habeant praeemptionis.“¹⁹

ŠTVRTÝ LIST

Domýšľal sa, že sa pre trvalé blaho krajín stalo, keď niektoré jeden od druhého celkom rozdielne národy splynuli do jedného, iné však spolu so svojou rečou úplne zmizli zo života, takže nezanechali ani len jasné stopy v živote národov. Všetko to sa stalo, beztoho, aby ich niekto postrádal, a bez toho, aby niekto poľutoval, že sa im to stalo. „No predsa,“ ako ty hovoríš, „nemecká reč a nemecký národ potlačil tak mnoho slovanských národov, takže zmizli až na nepatrné pozostatky v Hornej a Dolnej Lužici, v Pomoransku a Mecklenburgu a kde inde.“

Keďže uvádzaš túto poslednú skutočnosť, nepomyslel si, ako veľmi si sa prehrešil proti histórii, prísnej sudkyni tak národov, ako aj jednotlivcov, ale ako ťažko si sa prehrešil aj na národoch. Keďže sa podnikli krížové výpravy proti najnádhernejšiemu národu všetkých čias, a to jedine preto, že chcel byť národom za seba a pre seba; ak nezaslúžené opovrhovanie, vyhnanie toho národa zo zeme jeho otcov, neslýchané ukrutnosti, stali sa

len z toho istého dôvodu, a tie nie sú najohavnejším barbarstvom, tak je Džingischán hrdinom, akému nieto páru. Sám sebe odpovedz, čo to môže byť za pocit, prevládajúci v krvácajúcej duši pozostatku nejakého národa, ktorý zhanobený, z výšky slávy zločinnou rukou zosotený, oplakal stratu a zánik samého seba? Alebo ak predmetné barbarstvo ten národ hádam celkom podrobilo, zato prestáva byť menším barbarstvom?

Čo sa však týka splývania národov a rečí, je pravda, že od Beltu až po Finisterre možno na to nájsť nesčíselné zmeny. No predovšetkým nebolo by ťažko dokázať, že sa tieto zmeny celkom prirodzene alebo mravne nevyhnutne tak museli prihodiť, ako sa práve prihodili. Táto morálna nevyhnutnosť spočívala potom často v malých charakterových nuansách, na vnímanosti pre vzdelanie na jednej a vlastníctvo vzdelania na druhej strane, v nato spôsobilých okolnostiach, týkajúcich sa potrieb národov navzájom. No a splynutie vífazov s porazenými dalo sa tým ľahšie očakávať, keďže neraz mali rozdielne bydliská. Tu sa mohla menej uplatniť aj národná zášť.

Potom však, priateľ, nestáva sa vždy tak, že keď zmizne z dejín meno niektorého národa, zaniká aj ten národ sám spolu so svojimi mravmi, rečou a ostatnými vlastnosťami. Dva národy boli práve také šťastné, ako čo by sa boli medzi sebou dohodli, že obidva zo svojich rečí, zvykov, mravov a cností dali tomu tretiemu z ich stredu sa rozvíjajúcemu národu práve toľko, koľko potreboval ten nový výtvor. Keď dieťaťu zostalo meno jedného z jeho rodičov, to aj druhý žije v jeho potomstve. Čas tým všetko urovnal.

Uhorsku sa nedostalo tohto šťastia z ľahko pochopiteľných príčin. V tom čase málosúci Valach nemohol mať nijakého priateľa v mocnom a bojovnom Maďarovi, ktorý ak ho nestíhal pohŕdaním, boli to len ojedinelé, obom spoločné charakterové črty, ktoré tohto s tamtým zmierili. Ešte len kľúčiacie vzdelanie Slovanov nemohlo Maďarovi dostatočne imponovať a svojou nádherou ho priťahovať tak, aby bol chcel prísť s ním do bližšieho spoločenstva. Kočovný Maďar dával prednosť plodným, na pastviny bohatým pláňam, kdežto Slovan, zatlačený do severných vrchov, ktoré boli beztoho jeho domovinou, mohol Maďarovi až neskôršie odovzdať svoje skúsenosti v roľníctve a remeslách. Aký je ostatne nesmierne rozdielny charakter oboch týchto národov, vidieť z pohŕdania, s akým nakladal Maďar so Slovanom, a pre ktoré nemožno nájsť žiaden iný dôvod, ako práve tento. Nemec napokon musel si to s Maďarom celkom rozhádzať bitkou pri Augsburgu roku 955.

Namiesto toho, aby sa bola rozvinula celkom osobitá uhorská reč a uhorské mravy, vyvolal ináč dobročinný čas u nás len odluky, ktoré boli takrečeno zvečnené. Čo čas zmeškal, to už viacej nedohoní, lebo v čase, ako

je tento náš, mnoho pôsobí ľudské chcenie a ľudia sú si viac vedomí chcenia a činov.

Keďže je teraz tak ako je, môžeme si dať otázku: *či je potrebné, alebo čo je to isté, či je užitočné, aby iný v našich dňoch zamýšľaný stav vecí bol vytvorený silnejšími, viac alebo menej násilnými prostriedkami?* Som presvedčený, že na túto otázku možno odôvodnene záporne odpovedať.

Aký je to najvyšší cieľ, pre ktorý by mala byť presadzovaná maďarizácia obyvateľov Uhorska? Sotva niečo iné, ako vyvolať taký obraz národnosti, ktorý by bol prameňom skutočného vlastenectva, pocitu, vzhľadom na ktorý by každý občan štátu bol podstatnou časťou celku, takže by sa mu každá pre dobro vlasti vykonaná služba zdala povinnosťou nad všetky iné drahšou. Toto je jediný, podobného podujatia hodný cieľ. Popritom by sa tým malo spôsobiť, že by všetka nízka žiarlivosť, všetka nenávisť medzi národmi Uhorska bola zničená a pre vzdelanie ľudu by bola urovnaná šťastnejšia, požehnanejšia cesta.

Malo by byť vytvorené spoločné, rovnomerné úsilie napomáhať krajinské ciele. Pri takých heterogénnych častiach, pri takom strakatom obraze, aký poskytujú národy Uhorska, je vzhľadom na dosiahnutie tohto cieľa potrebný nejaký zväzok, lebo inak prosperujú osamotené sily v neplodných námahách alebo sa, čoviac, navzájom zotrú. Nuž a nemali sme odjakživa spojivo, ktoré nás nenechalo osamote pri rozdielnosti rečí? Bola to spoločná vláda, spoločné zriadenie, zákony a práva, spoločné záujmy, dejiny a ich rozpomienky, spoločná sláva. Keď prišlo na tieto vysoko-závažné veci, bolo a dosiaľ tak bývalo, že nebolo ani Maďara, ani Slovana, Valacha alebo Nemca, boli a bývali jedine Uhri. Sama naša história dokázala sa ich byť hodnou, keďže vzdialená od každej úzkoprstosti ledva tu alebo tam poukazuje na národ, v strede ktorého sa narodili a odrastali slávni hrdinovia vlasti, a každý národ Uhorska si zvykol ich skutky a slávu pokladať za svoje vlastné. Je to tak právom.

Tieto zväzky, ktoré nás navzájom spájajú, sú tie, ktoré môžu a musia vytvoriť aj uhorské vlastenectvo. Ony ho skutočne aj vytvorili. Ak by sa našiel niekto, kto by nechcel k tomu prináležať, potrebujem ho len upraviť na skutočný život. Nájde medzi Slovanmi a Nemcami ľuď, ktorí majú práve taký veľký entuziazmus za spoločné blaho, a sú práve takí užitoční občania štátu, ako aj Maďari. Ja ho chcem odkázať ešte aj na dejiny: ony mu dokážu, že severné, zväčša slovanské kraje Uhorska, urobili práve toľko, ak nie ešte viac, ako maďarské pre kráľa a otčinu, pre udržanie skutočnej slobody, rozšírenie vzdelania, usilovnosť v remeslách a blahobyť.

Mohol by som vypočítat mužov nemeckého, slovanského a valaského pôvodu, pred zásluhami ktorých sa každý pokloní. Vedel by som uviesť mnoho Zrínskych, Hunyadyov (pýchu Uhorska), Görgeyov, Belov, Wal-

laszkých, Genersichov, nechcem však robiť žiadne násilie múdrej a v najšľachetnejšom zmysle slova medzinárodnej histórii, preto sa uspokojím poukázať na to čo je. Vezmite do ruky ktorýkoľvek schematizmus a nájdete, že je pomer medzi počtom školskej mládeže v pomere k všetkému obyvateľstvu v nemeckých a slovanských krajoch dvakrát toľký ako v maďarských. Nemecký a slovanský sedliak číta knihy náboženského, historického a poľnohospodárskeho obsahu, píše a ráta so slušnou pohotovosťou. Nemecký a slovanský mladík sa venuje usilovne a vytrvale každému odboru vedenia. Maďarskej Minerve, žiaľ, slúžia nemeckí a slovanskí odpadlíci, kým maďarský mladík musí prichádzať do nemeckých miest, aby si prisvojil ich vzdelanie. Umenia, továrne a remeslá sú v krajine len tam, kde bývajú Nemci a Slovania. Ak sa niekde medzi Maďarmi aj naráža na nejakého manufakturistu, tak je alebo nie Maďar, alebo je to čižmár. Slovanský a nemecký roľník je zároveň remeselníkom; v zime zhotovuje drevený riad a hrnce, on zásobuje krajinu kožou, šatkami a ľanovým plátnom, a je to Slovan, ktorý sprostredkuje spojenie juhu so severom. On pomáha krajine mať obrat v remeslách, kým maďarský roľník v zime lenivo vylihuje. Nech sa nehovorí, že je Slovan z biedy usilovný, aby totiž preživil. Maďar, pravdaže, potrebuje menšiu námahu na to, zadovážiť si najnutnejšie životné potreby, keďže žije pod šťastnejším a poľahčenejším pásmom. Ale Slovania zo všetkých nárečí sa nachádzajú aj v najúrodnejších krajoch a ich usilovnosť málo alebo v ničom nezaostáva za usilovnosťou severných Slovanov, ich blahobyť však ďaleko prevyšuje blahobyť Maďarov. Oni sú tí, ktorí v spojení s banátskymi Nemcami a Valachmi obilím zásobujú mošonský trh, a tak Rakúsko. A to majú byť tí „magyar kenyér evők“,²⁰ ako ich v najnovšom čase volajú.

V srdciach je málo ideálneho vlastenectva. Započúvajte sa do všeobecného života, čo v ňom nájdeme? Zisťnosť je stálou pohnútkou konania, a čím väčšia ráznosť stojí zisťnosti k dispozícii, tým väčšie veci sa uskutocňujú. Verím pritom, že sa štát neskladá len zo samých vlastencov, ale že sa musí dovolávať aj zisťnosti na dosiahnutie veľkých vecí: natoľko, že kým niekto nič iného nehľadá ako vlastný zisk, zároveň mimovoľne a nevedome napomáha aj ciele štátu. O toľko lepšie potom, o koľko zručnejšie vie vláda riadiť zisťnosť a vysvetľovať ju pre svoje vlastné dobro. Čo z tohto všetkého nasleduje, uvažuj o tom ty sám. Prinajmenšom toľko viem, že len čo nestranné pristúpiš k veci, z toho Nemci a Slovania nebudú mať proti Maďarom škodu, ale naopak, mnoho získajú.

Nech sa človek aj pozdvihne ponad zisťnosť a je schopný šľachetnejších rozhodnutí, robí dobre zvyčajne pre svoje najbližšie okolie. Stáva sa len zriedka, že jednotlivec má také prostriedky, ktorými by mohol pôsobiť na celok a bezprostredne napomáhať dobro celej krajiny. Bližším okolím

Ľudomila je obyčajne jeho vlastný národ, ktorý mu je teda o toľko drahší. Ak by to však aj nebola pravda, možno si položiť otázku: je možný taký silný skok v rade jeho myšlienok, aby svojej blahodarnej činnosti len preto uložil medze alebo ju prerušil, lebo obšťastniť sa majúci nie sú jeho súkmeňovci, hoci sú aj jeho spoluobčanmi? Ak by to niekto naozaj urobil, teda nikdy nemyslel na zmiernenie ľudskej biedy alebo je to nejaký obyčajný Maďar vo vzťahu k Nemcovi.

Ak sa ďalej spytujeme, ako prichádza človek k pocitu lásky k vlasti, odpoveď zneje: vsal ju do seba s materinským mliekom. Prvý oheň, ktorý v ňom horel, roznieťili v ňom hrdinovia vlasti. Reč jeho matky bola prostriedkom jeho pocity zdeliť a živiť ich. Identifikovaná idea jeho národa a vlasti, ako sa vytvorila v mladíckej fantázii, zabávala a stupňovala v ňom cit. Požívanie občianskych práv, bezpečnosť a sloboda mu dali silu a stálosť v jeho starobe. Národ a reč teda hrá tu nijako nie podradnú úlohu, jeho mravy a zvyky a jeho reč budú teda aj nabudúce vplývať na občanovu myseľ a budú vyžadovať časť jeho činnosti. Hlavná vec však musí zostať bez ujmy. Ak bude každý národ verne a bez omrzlosti pracovať na vlastnej osvete a svojom šťastí, znamená to zároveň napomáhať ciele štátu ako takého. Pritom ešte vždy je tu občan, abstrahovaný od podporovateľov rozkvetu vlastného národa, a ten zostáva so svojou činnosťou. Isteže je pravda, že na osvetu národa zameraná činnosť, roztrieštená a rozrôznená, nemôže tak účinkovať, ako keby z každých úst znela tá istá reč. Je aj v tom veľa pravdy, že zdarná výchova detí a mládeže má takto viacero ťažkostí. Že však toto zlo nie je najväčšie a že na druhej strane s maďarizovaním národov je spojené oveľa väčšie zlo, že národná zášť nie je zmiernená, a tým menej odstránená, verím že ťa o tom čoskoro presvedčím.

Právom tvrdí vynikajúci znalec reči a dejepisný bádateľ novších čias, že v dôsledku múdrego prírodného zákona polarity síl národnosti, ako základnej podmienky každej samostatnej ľudovej kultúry, len v materinskej reči možno sa domôcť skutočne peknej rečovej a duchovnej dokonalosti. Ja chcem však k tomu doložiť, že niektorým jedincom môže sa zdať ľahostajným, ktorá reč je u nich habituálnou a v ktorej sa im dostalo vyššieho duchovného vzdelania, u národov však, ktoré sa práve ešte len prebudili zo stáročia trvajúceho spánku alebo ktoré sotva vedia postrehnúť svitanie svojho dňa na oblohe, u národov tohto druhu je vec inakšia.

Čo je teda národ,⁴ národný svojráz a národnosť? Spytujem sa na slová, ktoré sú stálym heslom, pákou všetkých, tak bláznivých, ako aj rozumných úsilí dnešných maďarských spisovateľov. Tí by si mohli pomyslieť, že obsažný význam týchto slov má na srdci rovnako dobre Slováč, Nemec a Valach, ako aj Maďar.

Nielen totožná reč, ale práve tak podstatné ingrediencie²¹ toho pojmu sú mravy a zvyky, vlastné každému národu. Tie isté prevládajúce cnosti, tie isté náklonnosti, rovnaké predsudky, zvláštne povery vytvárajú práve toľko spojív pre niektorý národ. Dokonca i národné hry, piesne a národný kroj, ktoré osebe pozorované zdajú sa byť maličkosťami, sú nevyhnutné vzdelávacie prostriedky a určujúce vlastnosti určitého národa. Preto odtiaľ pochádza ten veľký rozdiel medzi národmi, lebo spôsob života, klíma a génus národa mocne účinkuje na utváranie jeho pojmov o veciach, na jeho celý svet myšlienok a fantázie. Pastier sa pozerá inými očami na prírodu ako rybár a lovec, a tie isté veci vzbudzujú u sedliaka iné pocity ako u pastiera. Celkom iným sa nám ukáže génus tých národov, ktoré obkľučujú divoké prírodné okolia, na búrky bohaté morské pobrežia, úpätia oheň soptiacich vrchov, skalnatá zem, plody ktorej sa len s námahou získavajú. Inak zas génus tých národov, ktoré bývajú okolo pomaly sa valiacich riek, plodných rovín, domami posiatych ciest. Keďže môže byť prostredie národov tisícoraké, aj ich charakter môže byť tisícorako nuansovaný. Praktický zmysel, city a pudy ľudí sa rozvíli medzi potrebami životného spôsobu, sú primerané prostrediu a stavu, v ktorom žijú, sú im vlastné.²

Spôsob myslenia a cítenia národov je však aj primeraný patričnej reči, v nej sa javí celý ich charakter. Podľa svojich prevládajúcich vášní a náklonností dáva národ tým istým veciam raz ľúbezné, iný raz tvrdé, ba až odstrašujúce mená. Podľa stupňa vzrušenia svojej fantázie jeden národ máva v reči rýdze obrazy, iný o tých istých okolnostiach hovorí všedne a prozaicky. Tomuto je na obrazy bohatá reč toho prvého smiešna, a zas onomu prvému suchou sa zdá byť reč tohto druhého. Jeden národ má prebytok spôsobov a časov slovies, takže sotva by si vedel poradiť pri chudobe toho druhého. Dokonca aj pri označení tónov v prírode, v bezprostrednom vyjadrovaní afektov môžu sa dva národy nesmierne ďaleko líšiť od seba, takže kým jeden živo vykrikuje, z úst toho druhého sotva zaznie jedno tlmené „och!“. Táto rozdielnosť reči nie je však nič ľubovoľného, ani nevznikla z obavy pred nebezpečím, ale zakladá sa na charaktere, na génii národa. Tohto génia však zdedil národ po svojich predkoch, a našiel ho, neuvedomujúc si jeho primeranosť k prírode. Samým predkom zas bol charakter hlboko vtlačený ich potrebami, spôsobom života a prostredím.

Celá masa vonkajšieho i vnútorného bytia niektorého národa je teda tesne spojená s rečou v národnosti a všetky jej časti sú na spôsob refazi jedno s druhým zviazané natoľko, že sa nemožes dotknúť jedného jeho článku, bez toho, aby si nepoškodil aj celok, nemôžes jeden článok rozseknúť, bez toho, aby si tým nezničil i celok. Odním národu jeho reč, a odňal si mu jeho spôsob myslenia a cítenia, jeho sebavedomie a zmysel

pre česť, možnosť jasného spôsobu myslenia, celú jeho životnú normu.* Pomysli si na niekoho vypovedaného z vlasti, ako musí opustiť ženu a deti, priateľov a príbuzných, životnú dráhu svojho účinkovania, miesta svojho šťastia, sladké rozpomienky detstva a rodné údolia, aby ich už nikdy viac nevidel, a sotva spolovice si domyslel nešťastie toho národa, ktorý olúpili o nevýslovne drahé dedičstvo jeho otcov, o reč.

Nebolo by však nič bludnejšie ako veriť, že keď sa nejakému národu odňali všetky jeho okrasy a keď bol pozbavený svojho bytia, môže sa mu za to všetko dať náhrada v cudzej reči. Nie, iba mŕtve slová mu pripadnú, duch reči a ňou hovoriaceho národa navždy uprchne a neubytuje sa ani v tej generácii. Ono ako by to aj bolo možné? Že je to nemožné pri takých, ktorí sa narodili v strede ešte existujúceho národa a maďarčinu sa len neskoršie naučili, uznávajú i sami maďarizátori, keďže je to jasné. Dieťa však za celý spôsob myslenia a cítenia má čo ďakovať svojej matke, a od otca odpozoruje spôsob tvoríť úsudky a ich do primeraného rúcha odievaf; to vyžaduje chod prírody. Ako môžu teda rodičia dieťaťu niečo nechať ako dedičstvo, do jeho mysle vstúpiť, čo oni sami nevlastnia?

U každého národa jemu vlastný spôsob označenia určitej veci vzbudzuje osobitý cit a vnem. Odober mu toto slovo a daj miesto neho cudzie, zostane len prázdny zvuk, mŕtve slovo, bez ohlasu v jeho vnútri. Herder hovorí: „Všetci, ktorí používajú naučenú reč, vchádzajú ako v nejakom rozumovom snení, myslia rozumom iného, a sú múdri len napodobňujúco.“

Vytvorený do cudzích oblastí duchovného života, bol by taký národ naveky znešvárený, nemal by ani ducha ani srdca, rozvážneho spôsobu myslenia, bol by bez vernosti a bez viery, lebo aj koreň aj strom týchto plodov mu bol vyhladený. Zradcom samého seba a nie súc občanom riadneho štátu, nezahrievala by takýto národ ani najmenšia náklonnosť k jemu ináče drahej vlasti, lebo táto náklonnosť a láska bola totožná s láskou k jeho reči, mravom a zvykom, ktorá je teraz navždy preč.

Myslím že nie je potrebné zdržiavať sa s použitím tu rečeného na národy Uhorska. Každý z nich je od maďarského národa podstatne rozdielny a každý z nich je svojským národom.

Pseudomaďarský národ, aký by mal vzniknúť z Nemcov, Slovanov a Valachov maďarizovaním, jeho obojetný charakter a hatlanina boli by Maďarovi oveľa odpornejšie. Teraz on nemá nič iné ako neopodstatnenú nenávisť a opovrhovanie nemeckej vzdelanosti a slovanskej usilovnosti a čulosti, kdežto potom by každé opovrhovanie a každý posmech boli odôvodnené.

Aby si pocítil celú závažnosť tejto veci, predstav si nejakého Maďara – pravdaže jednoduchého, lebo len o takom tu môže byť reč – ktorému by s celou vážnosťou podkladali, že je on Slovan alebo Nemec: do akej ne-

svätej horlivosti by sa dostal a aký krik by spustil! Predstav si potom nejakého skutočne ponemčeného Maďara a ako dobrého vlastenca hrôza ťa pochyť pred touto karikatúrou. Odkiaľ má však Maďar právo požadovať od Nemca to, čo by za tých istých okolností preňho samého bolo nemožným vykonať alebo aj len chcieť vykonať?

Ty povieš, že Maďar miluje svoju reč a je hrdý na svoj národ, a to je pravda. No ale či Nemec, Slovan a Valach menej miluje svoju reč? Alebo či nie je každý národ vôbec sám na seba pyšný? Ale ak Maďar, medzitým čo svoju reč a svoj národ si cení, cudzím pohŕda, to je len preňho horšie. Nemec nosí svoju reč a svoje obyčaje všade so sebou, kamkoľvek príde, a nič ho nemôže prinútiť, aby im zostal neverný. Hŕstka ľudí sa osadila pred sedemsto rokmi v Sedmohradsku a na Spiši, tu v strede Slovanov, tam v strede Maďarov a Valachov, a tá hŕstka stále trvá. Ešte oveľa menší počet ich žije v údoliach Lombardie. Vernosť a príchynnosť Slovana k jeho reči nepozná nijaké hranice, musel ju v uplynulých stáročiach dosvedčiť na tisícoraký spôsob, a to i svojou krvou. Nijaké vojnové výpravy podnikané proti tejto reči, nijaký márný posmech a opovrhovanie, nijaké násilie nemôže odcudziť ju, vychovávateľku a životelku. Aj tu bude všetka námaha zbytočná, tak ako keď roku 1621 do Prahy uvedení jezuiti spálili päťdesiat tisíc zväzkov, zväčša českých rukopisov, a keď stoosemdesiatpäť najurodzenejších českých rodov sa vystaľovalo. Neprinieslo žiadne ovocie, že od tých čias sa v Čechách nemecká reč stala rečou administratívnou, a že sa Nemci zo všetkých strán tlačili do zeme. No a čo mám povedať o druhej slovanskej vetvi, o Srboch, u ktorých nevernosť k národu a reči prináša so sebou pohŕdanie?

Z tohto všetkého, priateľ, zostroj si odpoveď na otázku, ktorú som ti medzi inými otázkami nadhodil v svojom poslednom liste, či totiž *Nemaďari Uhorska chcú sa stať Maďarmi*.

Žiaľ, dnes sú v Uhorsku Slovania, ktorí sotva môžu o každodenných veciach hovoriť vo svojej reči, beztoho aby neprimiešali slová zo všetkých iných rečí. Vo všetkých národoch sú „úbohi parádnicí“, hanbiaci sa za svoj nemaďarský pôvod, ktorý starostlivo taja a zakrývajú, a ich počet denne rastie. Sú odpadlíci svojich národov, ktorí na spôsob odpadlíkov každého pokolenia opustenú stranu prenasledujú a jej ubližujú. Sú takí spisovatelia nemeckého a slovanského pôvodu, úlohou ktorých sa zdá byť hromadiť posmech a opovrhovanie na svojich rodákov. Aký úsudok padne v krajine o týchto posledných, nedovoľujem si vysloviť. Čo im ich svedomie hovorí, s tým nech sa vyrovnajú sami. Ja však by som sa nezdráhal dokázať im svoje pohŕdanie, keby som nevedel, ako často sa náklonnosti dorastajúcich chlapcov riadia podľa prostredia a svojich majstrov. Nemajetný mladík je len zriedka vstave nasledovať svoje prirodzené náklon-

nosti. Napokon ako zriedka sa len môže dospelý človek odchýliť od svojej nastúpenej cesty. O tom som ostatne presvedčený, že toho, ktorý zanechal svojich domácich bohov a odovzdal sa cudzím modlám, a tak sa zhostil svojej prirodzenosti, ktorá ešte aj štátnika odieva, nikdy neosviežia domáce cnosti so svojou sladkosťou; taký človek nebude schopný priateľstva, nebude schopný ani povinnosti lásky. Naučené pocity budú prúdiť z jeho úst, ale nie z jeho srdca.

Čo sa však týka oných prenasledovateľov svojej opustenej strany, rozhodni ty sám: kto bude lepším občanom štátu, či ten, kto sa stal zradcom vlastného národa, kto sa hrozi jeho nevinných mravov a obyčají, preklína vsaté materinské mlieko, a namáča ho v nenávisti, zničení a pohrdaní iných? Alebo ten, kto nachádza svoje blaho, pokoj a blaženosť jedine v lone svojho národa, vzdeláva reč a mravy svojho ľudu? Ty nezostaneš v rozpakoch. Onen v chvíľke pokúšania práve tak zradí dobro štátu, občanom ktorého je, ako prv zradil svoj národ; tento, čeliaci každému pokušeniu, bude verný a neúnavný voči svojmu panovníkovi, zemi svojich otcov a svoje sily a schopnosti venuje jej blahu.

Nič je nie tak nezmyselné, ako keď maďarský spisovateľ – syn slovenského farára – tvrdí, že sa štát nemá nikoho natoľko obávať ako svojich slovanských poddaných.¹ Nie je cieľom tohto listu slúžiť na obranu slovanského národa, také tvrdenie však, ktoré upomína na najsurovšie barbarstvo, aké bolo v prúde proti tomuto národu v deviatom a desiatom storočí, núti ma opýtať sa: aké mal príčiny spomenutý maďaromán dávať takú nezmyselnú radu vláde? Ostatne, vďaka svojej múdrosti, ona je ďaleko od toho ju nasledovať. Alebo ho azda oprávnili na to jemný, horlivý, nábožný zmysel, všeobecná, neúmerná, v lete v zime vytrvalá láska k práci, tichá pokora, vľúdnosť, láskavosť, mierumilovnosť tohto národa? „Áno, sú aj teraz,“ volá významný spisovateľ „zaslepení utrhači, o ktorých sa zdá, že tomuto veľkomyselnému národu prisahali večitú, krvavú nenávisť. Nevďačníci, nepamätajúci na to, že ich raz slovanská miernosť a pokojamilovnosť vytrhla zo stavu divokosti a uviedla do pokojných obydli krotkej družnosti, namiesto drsného nomádskeho rúcha zahalila prívetivým šatom civilizácie a jemnejšej mravnosti, ich pustošiace meče premenila na užitočné pluhové radlice, namiesto rabovačiek a podpaľáčstva naučila ich stavať domy a mestá. Tento nevinný, nežádudný, mnohonásobne nešťastný národ nenávidia a potlačajú a na hanbu ľudskosti roztrusujú potupné slová, ktoré vyhlasujú, že Slovania nie sú Iudia.“

Ty sám nemôžeš to nepripustiť, že tí, ktorí chcú všetky národy Uhorska pomaďarčiť, nie sú v práve. Vidiš však predovšetkým pochované svoje vlastenecké nádeje, že by raz bolo možno zrieť Uhorsko závodíť vo vzdelanosti s prvými krajinami Európy. Po druhé vopred vidiš svoju vlast hemžiť sa takými ľuďmi, ktorí zdanlivo sú vzdelaní, pod menom kozmopolitov nebudú nič iného ako ozvenou iných a ktorých nebude oduševňovať skutočný patriotizmus, zakladajúci sa na národnosti. Nakoľko máš pravdu, čoskoro uvidíme.

Odkedy istý maďarský spisovateľ pojal neblahú myšlienku a príležitostne ju odporúčal, aby sa začalo s maďarizovaním ľudu od školy a chrámu,^u mnohé stolice upreli svoju pozornosť na tieto veľmi dôležité veci a pokúsili sa ich použiť pre dosiahnutie uvedeného cieľa.^v Jedine preto, že tento druh maďarizácie nie je fyzicky násilný, nemožno ho ešte predstavovať ako spravodlivý, hoci sa maďarskí spisovatelia o to pokúšali. Nútenie totiž vždy zostáva nútením, aj keby dali otrokovi zlatú reťaz, alebo keby putá neboli viditeľné očiam nepredpojatého človeka. Spytujem sa však, je tento druh maďarizácie účelný?

Sú v našej vlasti ľudia, nad duševnou obmedzenosťou ktorých sme užasnutí: títo ľudia okrem svojho popa a splnomocnenca svojho pána nikoho iného nepoznajú. K nim sa nedostala žiadna správa o Maďaroch, nič z najnevyhnutnejších remesiel a vzťahov občianskeho života. Náboženstvo, nie v svojej podstate, ale tak ako sa u nich utvorilo, nevzdeláva ich ducha, nedáva im vôbec známosť povinnosti, ich ducha dojima jedine jeho jalová forma, do ich vnútra ono nikdy nevniká. Títo ľudia nemajú nič viac nad kreténov, ako možnosť byť trochu lepšími.

Je potrebné, aby aj ducha týchto ľudí osvetlili a zohriali blahodarné lúče civilizácie. Jediným prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa sú teraz nesporne ľudové školy. Dbáť o školy, zlepšovať ich stav, založiť ich tam kde nie sú žiadne, to je najsúrnejšia potreba našej vlasti. Touto cestou treba viesť náš ľud k miernej mravnosti, šťastnému blahobytu, spokojnosti, občianskej cnosti, a bude zabezpečená jasná budúcnosť našej vlasti. Ak sa však nič neurobí pre rozkvet ľudových škôl, a ak sa podľa vlastnej svojhlavosti v už existujúcich nie vo vlastnej materinskej reči, ale v maďarčine bude vyučovať, spácha sa zločin na vzdelaní ľudu, lebo sa mu rozmliaždia nežné puky, z ktorých by raz vyrástla skvelá úroda. Lebo s výnimkou niekoľko málo škôl dnes sa v nich dotiahne v materinskej reči najviac na biedno čítanie, písanie a rátanie. Ak sa zavedie vyučovanie v maďarskej reči, musia sa zanedbať aj nevyhnutné základy civilizácie,

alebo sa stanú prinajmenšom neplodné pre život, a deti budú len preto navštevovať školu, aby neboli doma rodičom na farchu.

Ak štát zavedie riadne školy, potom maďarčina pravdaže má, ba musí byť medzi učebnými predmetmi, lenže ako nástroj a prostriedok vyučovania nebude môcť byť tam zavedená, kde je nie materinskou rečou. Lebo v prvom rade alebo by sa celý vyučovací čas musel obetovať naučeniu tejto reči, alebo by učenie pôsobilo len na pamäť a nie aj na ostatné duchovné sily, takže by bolo bezcenné. No a keby sa aj podobné vyučovanie zázračným spôsobom podarilo, nemohlo by sa nazvať inším ako zaštipením dubových vetvičiek do vrbového kmeňa: kmeň by vyhnal divé výhonky, ktoré by sa museli ako bezcenné odrezať, a vetvičky by vyschli. Každý národ musí v sebe, skrze seba a zo seba dosiahnuť národné vzdelanie, a vo svojom génii pohotove súce zárodoky pestovať, tak aby starostlivo a nežnou rukou vychované priniesli bohatú úrodu. Ak sa zmiešajú cudzie elementy, alebo ich pevný, samostatný duch národa odvrhne ako zbytočné stelivo, alebo ony zadusia dobré siatie prírody. Vari nepoznáš tých početných ľudí v našej vlasti, ktorí včas od svojho národa odtrhnutí nemali dosť sily uchovať v sebe jednoduché, im vrodené mravy svojho národa, neboli však ani dosť zruční privlastniť si úplne cudziu reč a cudzie mravy? Aké sú to odporné, pokrútené tvory, aké karikatúry!

Niemenej bolo by treba varovať sa používať na maďarizovanie ľudu náboženstvo a bohoslužby. Nemec a Slovan je nábožný, netreba to ničím dokazovať, veď kto by to nevedel. A zdá sa to byť múdre zariadené, pripáť maďarizáciu na najvyšší záujem týchto národov. Keď však vec bližšie pozorujeme, zbadáme, že ako tieto národy milujú svoju vieru, práve tak veľmi si zakladajú aj na svojej reči. Či je preto nie prirodzené, že tú reč, ktorú im namiesto ich milovanej reči chcú natisnúť, budú nenávidieť a tú svoju si tým viac objímu? A keď sa to stane, či je nie prirodzené, že nenávideným prostriedkom nariadený predmet stane sa práve tak nenávideným, ako aj sám prostriedok? Nevyplýva z toho ďalej priamo to, že náboženský zmysel týchto národov odumrie? Odumrie, keďže maďarská reč sa im nejako známou stane, preto, lebo sa im z práve uvedeného dôvodu tá reč stane nenávidenou. No a odumrie dvojnásobne vtedy, ak sa im tá reč nestane známou, a tak národ odrazu nebude môcť prijímať potravu. Ba ešte viac: národ je naučený svoje najvnútornejšie city prednášať Bohu v materinskej reči, a na tom stupni vzdelania, čo ho môže národ ako celok dosiahnuť, nikdy nebude možné robiť to v nejakej inej reči. Alebo sa vari napokon verí, že keď sa bohoslužby zmenia na hodiny reči a učiteľ náboženstva poklesne na učiteľa reči, získa tým náboženstvo?

Reči v Uhorsku možno po mnohých stránkach porovnať s rozličnými význami kresťanskej viery. Ako sa raz veril — či právom alebo ne-

právom, to rozhodnúť je nie mojou vecou — že do samospasiteľnej cirkvi, pre ich večnú spásu, treba nahnáť inovercov, tak sa teraz verí, že kvôli politickej spásе národy sa musia donútiť, aby sa stali Maďarmi. Ako kedysi, tak aj teraz veria, že žiaden prostriedok nie je nedovolený, ak privedie k cieľu a prehrešujú sa proti najsvätejším právam ľudstva. Ako kedysi veľká kráľovna Mária Terézia nič nevedela o prenasledovaní protestantov, tak dnes najdobrotivejší medzi všetkými kráľmi nič nevie o pletichách Maďarov. Áno, dnes sa zachádza ešte ďalej, ako sa kedysi šlo pri prenasledovaniach protestantov, lebo vtedy si šľachtic pokojne mohol zriadit bohoslužbu vo svojej domácej kaplnke, dnes však on, ktorý si myslí o sebe, že je malým kráľom, nemôže ani len svoj kuchynský účet, v zmysle rozhodnutia istej slávnej stolice, nechať viesť v tej reči, v ktorej sa mu páči.

Chcú ľud vzdelávať, vychovať ho k čistej rýdzej národnosti, z ktorej by potom vyplýval patriotizmus, a na ten cieľ im má poslúžiť zničenie a vyhladenie národnosti. Myslím, že je to predsa len otvorené protirečenie. A tak teda samé pripomenuté prostriedky maďarizácie, ktorá nám ako jediná pravá a jediná prospešná bola vychválená, nevedú k cieľu a spôsobujú nespočitateľnú škodu. *Finis sanctificat media*,²² platilo už tak často; ak by malo aj teraz platiť, odnímte teda nemeckým a slovanským matkám ich dojčatá a zverte ich opatere žien oných surových pastierov južných pustatín a ja vám zaručujem, že budú z nich opravdiví Maďari.

Na počet malý národ nemôže dosiahnuť tú výšku národného vzdelania, na ktorú za tých istých okolností vystúpi početný národ. Totiž nielen sil na to účinkujúcich sa nedostáva toľko, koľko je potrebné, ale aj ponúknutie a výsledky nasledujúce po námahách, príliš málo pobádajú sily na činnosť. Keď prihliadame na to, ako ďaleko nás predbehli početnejšie národy, zdá sa, že by naše výkony v porovnaní s cudzími ani vtedy neprichádzali do úvahy, keby sme sa všetci akosi jedným šmahom stali Maďarmi. Hádam žiaden národ neurobil tak mnoho pre napomáhanie ľudovej kultúry ako Švédi; všeobecne rozšírené a až do najdrsnejších pohorí zeme vniknulé elementy kultúry ma neusvedčia z nepravdy a jednak — ako ďaleko je Švédsko vo veci vyššieho vzdelania za Nemeckom, Anglickom a Francúzskom. Málopočetný národ urobí preto najlepšie, ak sa — kde je to možné celkom —, a kde nemožno, aspoň vo veci vyššieho úseku umení a vied pripojí k väčšiemu národu, aby sa tak z vyššieho stanoviska vysielali lúče na osvetlenie a oteplenie národnej kultúry. Na svoj prospech urobili toto posledné Dáni, pretože spoločne s Nemcami, keď aj nie vždy v nemeckej reči, ale v nemeckom duchu spracúvali aj spracúvajú oblasť vedomostí.

Keďže teraz ide o čiastočné alebo úplné pripojenie sa ostatných národov

Uhorska k Maďarom, treba sa s celou vážnosťou opýtať: čo tým získajú tieto národy v oboch smeroch? Nemec môže iba všetko utrátiť, keďže sa odtrhne od veľkého vzdelaného národa, reč ktorého ďaleko prevyšuje reč maďarského národa vzhľadom na pestovanie, vzdelanie a bohatstvo. Maďarskému na pomoc musí prísť²² novozaložená akadémia ako chudákovi Jupiterovi Cyklopi s metanými bleskami so slovami ex professo²³ novorazenými, neschodnými, nikdy nepočutými. Slovan uvíta slovanskú zem na všetkých štyroch svetových stranách a od Bieleho mora až po Stredozemné more všade nájde bratov, ktorí ako on a Maďar povedomí si vysokých síl a vznešeného určenia práve teraz sa náhliť ku krásnemu svetlu vzdelania. Slovanská reč ako taká je v každom odbore vedenia vypestovaná a vzdelaná^x a môže sa, nechcem povedať maďarskej, ale nemeckej reči k boku postaviť ako jej dôstojná sestra. Slovansko-srbská je na tom istom stupni vzdelania ako maďarská a je od nej oveľa bohatšia. Valašskej reči chýba len pestovanie, aby ta dospela. Ak ide o celkové pripojenie, o pripojenie jedného celého národa k druhému, o aké vlastne ide maďarizátorom, treba sa pýtať, čo by získal nemaďarský národ s maďarskou rečou. Priemysel? Ten predsa kvitne a prosperuje v remeslách, roľníctve a dochovávaní dobytku medzi Nemcami a Slovankami. Jemný spôsob života? Tomu sa predsa Maďari učia od Nemcov. Mravy? U ktorého národa Uhorska je surová neviazanosť a bezuzdnosť vášní viac doma ako u Maďarov?²⁴ Nútia nás teda na dopravný prostriedok bez vytýčeného cieľa, na prostriedok bez jediného rozumného účelu.

Opakujem teda: vynasnažte sa o vnútorné rozšírenie, o kultúru reči, vybudujte ju tam, kde nezapustila ešte nijaký koreň, vzdelajte obecný ľud, vyplňte z jeho bytia, chcem povedať z jeho národnosti tam sa vkradnutú surovosť, odejte to žiadúcim rúchom humanity, urobte ho zrkadlom a vzorom pre iné národy, ktoré sa poponáhľajú uchopiť sa tejto reči; ešte aj svoju národnosť ľahko postaví na kocku, bez toho, aby bolo treba na to čo len jedným prstom ukázať. Povoľte v tej veci, a sami nehybní, podozrievaví Nemci budú Angličanmi, ak uvidia v Severoamerických slobodných štátoch zasvietiť pred sebou pekný vzor.

Obávaš sa kozmopolitizmu, ako je vykreslený na začiatku tohto listu, pri čiastočnom pripojení národov Uhorska k iným národom a pri vzdelávaní toho istého individua v rôznych rečiach. Je pravda, že ak niekto mal to nešťastie včas byť vytrhnutým z lona svojho národa, takže dostal vzdelanie v cudzej reči, z macošskej ruky cudzieho národa, taký človek je v nebezpečenstve, že sa v najlepšom prípade stane prázdny rezonér²⁴ o ľudskom šťastí, takže to šťastie nenájde a tým menej ho bude napomáhať. Ak by však mal šťastie prijať v lone svojho národa základ vzdelania, takzvanú domácu výchovu, až po vzdelanie v materinskej reči, bude

zabezpečený. Zmysel svetoobčianstva, ktorý potom pustí korene v jeho mysli, bude celkom iného druhu, ako ho ty opisuješ.

Pod zmyslom svetoobčianstva nemyslím nič iné ako uchvátenie záujmami celého ľudstva alebo ešte skôr žiadosť a potrebu napomáhať skutočné blaho ľudstva a vidieť, ako ho iní napomáhajú. Čo je láska k ľudstvu v nižších pomeroch života, to je zmysel svetoobčianstva v mysli múdreho alebo cnostného štátnika, ktorému je údelom širší okruh pôsobnosti. Na vlast nie sme pripútani len onou láskou k ľudstvu, ale ešte viac mnohými, keď aj nie tak závažnými, no o toľko sladšími spojivami. Sú to: účasť na dejinách a sláve, podiel našich otcov a detí, príbuzných a priateľov na blahu celku, láska a príchylnosť k miestam našej radosti, vďačnosť ku krajine, ktorá nám dala život, dych a radosť, povďačnosť k ustanovizniám, ktoré nám poskytli slobodu a ochránili naše práva. Rozumie sa, zvlášť máme radi miesto, krajinu a ľudí, kde a medzi ktorými máme svoju existenciu, kde sme prijali prvú pomoc a väčšinu služieb, kde sme požívali prvé nevinné radosti. Kde náš duch a naše srdce dostali svoje prvé vzdelanie. Kde sme sa naučili myslieť, žiť, milovať a radovať sa. Kde sme prvý raz zhliadli krásnu prírodu, prvý raz sme vdychovali životodarný vzduch jari, prvý raz obdivovali nádheru vychádzajúceho slnka, obľúbili sme si túto rieku, onen les, tento vrch, onú dolinu, tieto stromy, onen potok. Kde nás tak mnoho vecí a miest aj v neskorších rokoch presádza do oných dávnejších, takže sa obnovujú toľké výjavy detského a mladického potešenia a nevinnosti. Kde sme priateľstvu a láske priniesli prvé obete a kde sme skrze také rozmanité zväzky na toľkých ľuďoch pripätli a s nimi v jednotu tesne spojení. Blaho tohto miesta, krajiny, týchto ľudí je nám teda aj milšie, na ňom si aj viac dáme záležať ako na nejakom cudzom. Tu sú nám známe potreby ľudí, vieme ako ich máme najľahšie uspokojiť, tu šťastie iných tak ľahko späť účinkuje na naše šťastie. Tu budú ešte dlho po nás žiť naše deti, naši potomci a priatelia. Tu teda o toľko viac zariaďujeme určité veci na spoločný úžitok, vykonávame to i ono, sejeme a sadíme to, z čoho nie my, ale až v budúcnosti budú zbierať radostné plody. Na tento spôsob motivovaný cit a z neho vyplývajúca činnosť je patriotizmus, láska k vlasti.

Ako z tohto vidíš, patrí zmysel svetoobčianstva k vyššiemu vzdelaniu, duchovnej dokonalosti, proti čomu vlastenectvo vzniká v lone rodinného života a živí sa vôbec každým spojením a každým príbehom v živote. Obidva môžu teda veľmi dobre obstáť pri onom čiastočnom pripojení jedného národa k druhému.

A čo ešte viac, ony môžu, ba musia byť spojené v jednej mysli, ak sú obidva pravé, hoci istý vynikajúci uhorský vlastenec a spisovateľ pred nedávnom niečo proti tomu hovoril. Spojená so zmyslom svetoobčianstva

bude láska k vlasti len zošľachtená, ako zase zo svojej strany onomu zmyslu ona prepožičiava vyššiu vrelosť. Zmysel svetoobčianstva sa zapáli všeobecne pre dobro, pretože je dobré, a on má predtuchu blaha na stáročia, ktoré bolo na ľudstvo vyliate tou alebo onou inštitúciou. Láska k vlasti baží po tom, aby tieto šťastné následky vlasti boli používané. Onen pocit privádza do vytrženia lúč svetla ako taký, túto lásku preto, že ten lúč čoskoro bude vlast osvetľovať a zohrievať. Ten pocit je bez tejto lásky chladný a môže sa stať nečinným, táto láska bez onoho pocitu úzkoprsou a nespravodlivou a zvrhnúť sa môže na nenávidenie cudzincov. Jedno i druhé sú jeden a ten istý cit v rozdielnom vzťahu, a len v tejto plnosti a tomto rozsahu, v najvyššom stupni, kam človek môže vôbec dôjsť, je najvyššie duchovné zdokonalenie.

Týmto zaklučujem svoje úvahy, ktoré mali byť odpoveďou na otázku „či sa chceme stať Maďarmi“. Celkom iná je otázka: „či môžeme byť Maďarmi“. Aby sme na to našli istú odpoveď, dal som určité pokyny. Ak by sa však niekto chcel ešte ďalej zaoberať touto poslednou otázkou, nech mu na to posluží ako príspevok nasledujúca bájka, vzatá z jedného kaukazského rukopisu²⁵ a len prednedávnom prinesená jedným Maďarom do svojej vlasti:

A bagoly egész télen át
huhogató a dallját;
mert minden tollasokat
fa s erdő lakosokat
egy nótára taníttni
akart, s ily üdvezíttni.

A sereg vállat vonít:
„Nem bánjuk, ha boldogit
az uhu ének minket;
fennjük hát rá nyelvünket,
és legyen közönséges
dal, ha oly üdvességes.“

De itten minden akarat
csak sikeretlen maradt;
a dalos nép azt vallja:
„Nehéz a bagoly dallja.“
S amint az új tavasz tüze
homályt erdőből kiűze,
torkából mindenkinek
zenge különb különb ének.*

Celkom falošná a nezmyselná je zásada, podľa ktorej väčšina Maďarov všetkých tých, čo neschvaľujú ich činy smerujúce na pomadžarčenie krajiny, áno v zmysle ktorej najmä všetkých Slovanov v Uhorsku, ktorí svoju materinskú reč milujú a ňou píšú, už eo ipso²⁶ pokladá za nepriateľov maďarského národa a reči alebo dokonca za vlastizradcov.

Predovšetkým ti teda musím to vysvetliť, že nie som nijakým nepriateľom maďarskej reči, hoci ani to netajím, že mi je moja materinská reč milšia. Musel by som sa sám pred sebou hanbiť, keby som nevedel oceniť úmysel šľachetných mužov, ktorí chcú maďarskú reč vzdeláť, zošľachtíť, rozšíriť, pozdvihnúť na verejnú obcovaciu reč, *naokoľko to pripúšťajú základy uhorskej ústavy*, totiž v latinskej reči zostavené dokumenty, diplomy a zákony. Pravda, nenávidím svojmocnosť slepých entuziastov a obávam sa škodlivých dvojzmyselností pre ústavu aj pri najlepšom preklade. Nazval by som nerozumným takého otca, ktorý by chcel vychovať svojho syna za štátneho úradníka a za týchto okolností by sa nestaral, aby sa syn naučil maďarskej reči. No jednako sa mi zdá v najvyššej miere nespravodlivé zošedivených štátnych úradníkov a učiteľov viery,²⁷ ktorí kedysi nemohli ani len tušiť pri svojej výchove potrebu maďarskej reči, vyhlásiť za neschopných a pozbaviť ich chleba. Ďalej zdá sa mi byť nezmyslom pokladať znalosť maďarskej reči ako meradlo schopnosti pri zaplňaní všetkých úradov.

Štátu veru sotva môže byť cennejšia reč štátnych občanov ako ich mravnosť. Preto netreba podriaďovať vieru reči a netreba na to ešte nepripraveným cirkevným zborom nanucovať maďarských kazateľov, alebo nech si sami sebe pripíšu, ak potom obecný ľud natisnutú reč bude nenávidieť, zoškliví si ju^a a pre náboženstvo ochladne. V mravnosti poklesnúť sa stane pohromou, alebo zo strachu že by napadnutý majetok uchopením utratil, v zúfalosti ten majetok ešte tuhšie zovrie a pri obrane majetku sa občas i pozabudne. Len pravé vzdelanie napomáha dobro štátu a vzdelanci, nech by patrili ktorémukoľvek národu, priateľsky si podávajú ruky a nado všetko rešpektujú ľudské práva.

Skutočná zásluha o vzdelanie a rozšírenie maďarskej reči nech je oficiálne uznaná a nech ju pochvália. Lenže oficiálne treba pokarhať ba i potrestať aj svojmocnosť horlivcov a spôsob konania takých učiteľov náboženstva, ktorí nepamätliví na svoj svätý úrad, nesvedomiti, namiesto toho, aby sebe zverení ľud vzdelávali a viedli k cnosti, vnucujú sa za učiteľov reči.

Odpovedajúc na tvoj list: bol som pripravený na tvoje námietky. Ty mi

znova potvrdzuješ, čo som už stokrát skúsil, že *človek nechápe to, čo nechce pochopiť*. Mohol by som ti uviesť skutočnosti zo súkromného a verejného života, ktoré, hoci boli nad slnko jasnejšie, popreté a prekrútené stali sa ničím v očiach svetského súdu. Schytralý diškurant, duchaplný kriklúň, mocný protivník príliš často poprú poranenému jeho ranu, len čo sa mu začala zacelievať. Moc je ešte zďaleka nie právom, len vzdelanie zakladá skutočné šťastie ľudskej spoločnosti. Bohatstvo ideí a vedomostí však neodstraňuje vzdelanie, ba je skôr ešte škodlivejšie bez *humanity*. Preto mi poskytuje nádej budovať na humanite seba vzdelávajúceho Maďara a od tohto do budúcnosti to najlepšie očakávať.

Keď je niekto náruživý zaujatý pre nejakú vec, tak sa ľahko, a to mimovoľne, skoro akoby v hneve, dopustí nespravodlivosti, za ktorú sa pri pokojnej mysli sám musí hanbiť, a najprísnejší súd má zhovievavosť s týmto druhom slabosti, keďže taký čin nemožno pokladať za slobodné konanie rozumného človeka. Len z nejakého podobného prameňa mohli raz vzniknúť také zákony ako napríklad „*sagae comburantur*“.²⁸ Čas otupil vášnivú horlivosť a my potomci nahliadame, že naši predkovia zapríčinili nespravodlivosť svojim spolublížnym.

Pravdaže nie je žiadna hanba zapáliť sa za svoje vlastné, a najmä nie vtedy, keď sa niekto toho dotýka a chce to plánovite zničiť. Silné zviera sa bráni, keď ho napadnú, slabé bezpomocne sebou šklbe a vydáva úzkostlivý krik. No a tam je prirodzeným jedovaté uštipnutie alebo štuchnutie a tu úpenlivý krik, ba keď je ľudský, aj sa oceňuje. Iba nečlovek, zachvátený náruživým hnevom, nezačervená sa, keď brániacemu sa zvieraťu zuby vyšklbe a posmieva sa tomu, ktoré sebou šklbe.

Máš pravdu, drahý priateľ, keď ako rodený Maďar chceš nasledovať tých hodných mužov, ktorým leží na srdci vzdelanie národa, kultivovanie a rozširovanie maďarskej reči. Máš pravdu, keď tvrdíš, že sa to nemôže obísť celkom bez násilia, ale z toho ešte nevyplýva, že sú Maďari oprávnení ostatných spoluobčanov Uhorska vysokomyseľne znevažovať, ich národnosť a reč podceňovať, zničiť a vykoreniť. — Rozhodne to môže pochádzať len od slepých horlivcov, ale je to pravda a jednako len v každom prípade zostáva nespravodlivosťou, že na rozšírenie maďarskej reči nielen v iných mestách, ale aj tu v Pešti namiesto doteraz existujúcich nemeckých nápisov od obchodníkov a remeselníkov rozkazujúcim spôsobom požadovali maďarské *nápisy*. Medziiným jednému z tunajších lekárníkov obloky povybíjali kameňmi, obalenými do ceduliek, na ktorých stálo napísané „ak svoj nemecký nápis nezamení za maďarský, porozbijajú mu všetky nádoby na lieky“. Ba dokonca synovia múz na školách, ako napríklad v meste E... večer na ulici zbili odpoly na smrť svojho spolužiaka, lebo nechcel byť členom ich spoločnosti, nechcel prijať a schváliť ich

zásady. — Pravdepodobne z Társalkodó už poznáš istý práve tam vychválený spolok mladých ľudí v Pešti na rozširovanie maďarskej reči. Ich obsah na červenom osmorkovom papieri *tlačeného lístka* je tento:

„My podpísaní, presvedčení o tom, že spolením možno každý plán najistejšie uskutočniť, dávame do zálohu svoju česť, že našu peknú národnú reč predovšetkým tu v Pešti, v srdci vlasti, sa vynasnažíme povýšiť na konverzačnú reč.

Preto sa zaväzujeme odteraz každému sa pozdraviť po maďarsky, každého po maďarsky osloviť a maďarskú reč, najmä u našich krásavíc, urobiť obľúbenou, takže sa ju vynasnažíme do ich kruhu vniesť *každým úskokom, ktorý len možno vymyslieť*.“^b

Podobné združenie môže sa zdať čarovným nejakému Maďarovi. Ty však budeš mať strpenie pri týchto mojich poznámkach. Nechcem klásť otázku, či na napomáhanie nejakej dobrej veci sa človek musí a má zaväzovať tlačеныmi, opečiatkovanými, vlastnoručne podpísanými potvrdeniami. Nechcem ani po tom pátrať, či vláda schvaľuje združenia podobného druhu, ale neviazanosť, bezohľadnosť, nezdvorilosť, ba čo viac opovrzenie sa vždy prezradí: chcú oslovovať po maďarsky všetkých, aj tých, ktorí maďarsky nevedia. — Všetky *úskoky, ktoré len možno vymyslieť* (výraz je až príliš voľný) zdajú sa však byť pre mravnosť krásavíc trochu klzké a s *cfou* mužských sotva zlučiteľné.

Ináče veľmi rád sa priznávam k tomu, že my Uhri, pokiaľ ide o vec maďarizácie, sme všetci stranícki, už či za alebo proti, a bezpečne viem, že moje náhľady, ak sú mylné a bezzákladné, nemôžu nič meniť na veci. Prenechaj ich však bezpečne nestrannému úsudku európskych vzdelancov.

Na záver nemôžem sa zdržať, nezdeliť ti mienku istého nepredpojatého uhorského šľachtica (pod menom Paulus Szenicensis) o tejto veci, a to z knižočky *Eine Stimme aus Ungarn*, Hamburg 1832, str. 48 a 73: „Čo Holanďan prednedávnom v Belgicku, to isté stvára zarytý Uhor so svojou uhorskou rečou. Všetko čo v Karpatoch býva a ľudsky dýcha, hovorí slovenskou rečou, ba aj v plochých vnútroch mojej vlasti sú celé obce slovenského pôvodu a hovoriace po slovansky. Áno, celá južná strana, od najkrajnejšej hranice Slavónska približne až po Tirolsko hovorí slovančine pribuznou rečou. V našich mestách priemerne päť sedmín hovorí po nemecky. Treba si len pomyslieť pri tomto pozitívnom stave naše pestrozmiešané národnosti, ako sú tu, Grékov, Rácov, Rusínov, Valachov, Arménov, Cigánov atď., okrem toho pod jedným nemeckým panovníkom — a na zákon, takúto heterogénnu masu a tak mnoho jazykov za tri roky hungarizovať. Akže by však to nešlo, všetkých vlastenských synov z každej rodiny (a národa) vytvoríť z verejných úradov a obchodov, čiže vlastne chcieť vytisnúť. Zákonom rozkázať, aby každý približne pred dvanásť až

pätnásť rokmi v Uhorsku narodený alebo v budúcnosti na svet prišlý uhorsky hovoril, myslel, písal, obchodoval a kráčal! Je to naozaj podivná národná pedagogika, ktorá mojej vlasti nesľubuje žiadnu česť, slávu a blahobyť, ale najviac, ak škodlivé roztržky v jej vnútri, návrat k ignorancii a tým len skazu. Uhor musí byť slušný a myslieť na to, že ostatné obyvateľstvo v Uhorsku nie je tu kvôli jeho gramatike alebo preto, aby hádam skákalo podľa jeho uhorskej pišťaly. Dnes to patrí totiž k hotovej chimére, ak by chcel Uhor snívať o tom, že cestou svojej reči zase nájde svoj uhorský Kanaán, že ho podmaní a na stáročia bez dane udrží. Časy sa celkom zmenili a menšie národy, vkladné medzi národy prvého radu, majú teraz tiež svoje kalamity! Každý Uhor nech hovorí so svojimi a nech sa mazne i so svojou milou vo svojej materinskej reči, tú nech základne vzdeláva a vysoko dvíha. Nech však nevynucuje slzy v Karpatoch tu nejakej chudobnej farárskej, tam nejakej nevinnnej učiteľskej vdove svojim zákonom, osobovačným a sebeckým, výsadu dávajúcim a proti dnes kráčajúcemu duchu času bezmocne postaveným, lebo táto vdova nie je vstave svojho Jozefa a oná svojho Tomáša zaopatríť potrebným, aby sa v Komárne alebo Kecskeméte mohol uhorsky učiť.“

Autorské poznámky

^a Fôvodca týchto listov je nútený kvôli presnosti rozlišovať medzi „Maďarmi“ a „Uhrami“, medzi „maďarským“ a „uhorským“, takže keď píše o „Uhorsku“, rozumie pod tým všetky národy, obývajúce uhorskú krajinu a uhorské kráľovstvo; naproti tomu „Maďarmi“ sú mu arpádovci.

^b V Pešti bývali kedysi výlučne len Nemci. Porov. Statistik des Königreichs Ungarn M. Schwartnera, diel I., str. 130.

^c Aké mnohostranne zlé následky má vášeň, keď sa z nej stáva všeobecná, verejná, panujúca móda, potvrdzuje medzi iným aj tento prípad. Niekoľkí sediaci z Maglódu, čistoslovenskej obce Peštianskej stolice, mali v určitej veci skladať prísahu pred stoličným služným. Prísahná formula im bola predriekaná po maďarsky, napriek vyjadreniu jedného z nich, že nerozumie po maďarsky. Po zložení prísahy prišiel po maďarsky sprisahaný Slovan k svojmu kňazovi s náboženskými pochybnosťami a so znepokojeným svedomím, čo mu kňaz len ťažko mohol rozptýliť. Ináč podobné prípady v Uhorsku zostávajú bez povšimnutia, keďže slúžia na rozšírenie a zvelebenie reči.

^d Porov. M. Schwartner, Statistik des Königr. Ung. I, 126. „Svojský rečový spôsob používal arcibiskup gróf Gabriel Patachich roku 1743 v Kaloči. Patachich, sám rodený Chorvát, ale uhorský arcibiskup a vlastenec, chcel v svojom sídelnom meste vliať nový život a dať panstvo vtedy chradnúcej maďarskej reči. Zakázal teda raz

navždy pod pokutou dvanástich zlatých alebo práve toľko úderov palicou používať slovanskú reč, a tento liek osožil.“

^e Porov. Tudományos Gyűjtemény X, zv. IX., str. 99.

^f Pán Schwartzner v diele Statistik des Königreichs Ungern, str. 122, udáva, že v 5789 mestečkách a dedinách bývajú Slovania, v 921 Nemci, v 1024 Valasi a v 3668 Maďari. (Valasi, podotýka editor, bol vtedy názov Rumunov, lebo ešte nebolo zavedené dnes už ustálené pomenovanie „Rumun“.)

^g Podrobný výklad toho prináša: Brevis Tractatus quo disquiritur: an nomina Ungaricum et magyaticum, apud veteres fuerint propria vel appellativa etc. Scriptum et impressum anno MDCCCX, bez miesta tlače. (Preklad: Krátka úvaha, v ktorej sa zisťuje, či mená uhorský a maďarský boli u starých vlastné alebo prídavné mená. Napísané a vytlačené roku 1810.)

^h Pozri Allgemeine Geschichte von Guthrie und Gray. Nemecké Brunnerovo vydanie, zväzok 51, str. 10–13.

^{ch} Pozri tamže, str. 10.

ⁱ Pozri Büsching's Geographie II, str. 682 a ď. Preto cisári z Carihradu, ktorí viedli vojny s národmi terajšieho Uhorska, prijali titul uhorských panovníkov. Pozri Schurzfleisch, Disputatio de rebus hungaricis, str. 13. (Rozprava o uhorských veciach; lat.)

^j Pozri Ph. Cluvers Einleitung in die Geographie, kap. 21, str. 416.

^k De rebus Geticis, kap. V. (O gréckych veciach; lat.)

^l Porov. Allgemeine Geschichte od Guthrie a Graya, zv. 51, str. 4–16.

^m Už dlho bývali medzi Slovanmi a mali styky s nimi. Či je teda nie pravdepodobné, že pri svojom príchode do Uhorska mali určité znalosti slovanskej reči?

ⁿ Štefanov Leškov Elenchus vocabulorum europaeorum cumprimis magyarici usus, Budae 1805, má na to plno príkladov. (Zoznam európskych slov v maďarskom používaní = jazyku, v Budíne 1805.) Písачky niektorých novomaďarských etymológov proti tejto knihe a ich smiešne odvodzovania slovanských slov v maďarčine z iných prameňov sú pod kritiku a nezasluhujú nijaké vyvracanie.

^o Király, vajda, bán, nádorispán, pristaldi, udvorník, uzbek, szolgabíró, biloch sú nepochybne slová slovanského pôvodu. (Kráľ, vojvoda, nádvorník = palatín, pristavi, dvorník, zbeh, služny, biľak. išlo o názvy verejnoprávných inštitúcií v Uhorsku.)

^p Milý autor robí tu obdivuhodné šialenie, aby zmiernil slovo „sprostý“, používané v spomenutej rozprave ako prívlastok pre Maďarov. Prekladá ho totiž slovom „ostoba“, hoci ono zakaždým len toľko znamená, ako „obecný Maďar“ alebo „človek z ľudu“.

Editor: Hoič sa len v tom pomýlil, že napísal „zu entkräften“ (zmierniť), lebo myslel „zu stärken“ (zosilniť), pretože maď. slovo „ostoba“ (hlúpy, sprostý) neznamenalo zmiernenie, ale zosilnenie slova „sprostý“ = prostý, jednoduchý.

^q Nie je na uverenie, a predsa je tak, že v Uhorsku niektorí ľudia hovoria o maďarskej národnosti ako o takej, ktorá v Uhorsku existuje jediná a len ona sama. Aby som čelil tomuto omylu, som presvedčený, že musím doložiť: štát je rozdielna vec, nesmierne vzdialená od nejakého národa; ten, akonáhle sa dá vpraviť do ďalej udaného pojmu, aj skutočne existuje, nech by ani netvoril sám osebe nijaký štát alebo nech by mal hoci aj sto štátov. On existuje ako taký preto, že je tu tak ako je.

^r Rôzne dojmy, ktoré jedna a tá istá vec vyvoláva u rôznych ľudí, opisuje pikantným spôsobom Fr. Matthison, a to pri pohľade na rýnsky vodopád blízko Schaffhausenu. Je to odtlačené v jeho Rozpomienkach (Zürich 1825) a zneje takto:

Oduševnený prameňom Múz rečie istý poet na tomto mieste: Bohovia, koľké to vodné peklo!

Preč so skalami! pomyslí nejaký kramár, tak to bude mať obchodník, od zúrišského až po bremenského, nabudúce pohodnejšie.

Ohlušený rachotom vln povedal istý Brit, ktorému nič nebolo vhod, keďže ho hypochondria mučila: Sprepadený hrmot! Bola by to veru desaťtisíkrát velebená scéna. Kŕdeľ básnikov so žasnutím do celého sveta by roztrúbil jej pochvalu, a každé srdce by jej prudšie bilo; diabla som videl variť mliečnu kašu.

No najmúdrejší z nich štyroch zvolal pri nekonečnom tom šumení: Pane neba a zeme, ach, kebys' milostive skrze mňa nechal div pripustiť, v okamžiku tomto penivý vrch tu šampanským musel by sa stať.

* Známe je, aký neporovnateľný poklad ľudových piesní, prísloví, životných maxim a rozprávok majú Slováci vo svojej reči. Tie nemožno preložiť do nejakej cudzej reči – a všetko to by malo navždy zaniknúť? Bolo by to hriechom proti ľudstvu spáchaným.

† V oznámení Tudományos Gyűjtemény z roku 1826.

‡ Tudományos Gyűjtemény, roč. X, zväzok IX, str. 96.

▼ Viaceré stolice nielen vplývali svojimi rozhodnutiami na uskutočnenie tejto rady, ale ju aj, s nevýslovnou urážkou náboženského citenia – lebo náboženstvo sa tu ukazuje ako služka planého cieľa – uskutočnili. Najmiernejším sa tu zdá byť také opatrenie, podľa ktorého sa spočítajú všetci maďarsky rozumejúci členovia jedného zboru, a podľa pomeru ich počtu k počtu maďarsky nerozumejúcich sa nedele rozdelia medzi nemeckú alebo slovenskú reč na jednej a maďarskú na druhej strane. Treba však len to poznamenať, že sa – netušiac, čo je cieľom spočítania – medzi maďarsky rozumejúcich dávajú aj takí zapisovať, ktorí raz navštívili nejaký maďarský výročný trh.

* Akadémia má zo svojej oficíny na objednávku istej chytrej stolice dodať pomenovania aj pre rôzne remeslá a v nich sa vyskytujúce technické termíny, hoci podobné remeslá medzi ozaistnými Maďarmi vôbec ani neexistujú. Ako počúvame, baníci z Medzeva a Smolníka sa obrátia v najbližšom čase na Akadémiu s prosbou o jednu nálož.

* Namiesto toho, aby sa poučil, každý sa pokladá za kompetentného v tejto otázke sám rozhodovať. Namiesto ďalekosiahleho dokazovania tejto výpovede odkazujem svojich čitateľov na Geschichte der slawischen Sprache und Literatur od Pavla Jozefa Šafárika, Budín 1826.

▼ Magistrát istej sčasti maďarskej stolice vyslal jedného úradníka pozrieť sa do nemaďarských dedín, aké pokroky tam urobili v maďarizácii. Úradník sa na to prezvedal u predstaveného jednej dediny. „Ziať,“ povedal ten, „poriadne sa maďarčím: krádeže koní sa stávajú u nás jedno po druhom, o čom sme tu doteraz nechyrovali.“ Vyhľadajte len stoličné väznice v slovanských krajoch a porovnajte ich s tými v maďarských krajoch! Rozdiel medzi nimi je taký, že raz dokonca z najvyššieho miesta prišla otázka na vrchnosti: odkiaľ to pochádza? (Najvyšším miestom sa podľa vtedajšej terminológie rozumel panovník.)

* Sova cez celú zimu hŕkala svoju pieseň, lebo chcela všetkých operencov, obyvatelov stromov a lesa, naučiť jeden a ten istý nápev, a tak ich oblažiť.

Kŕdeľ pokrčil plecami: „Nie sme proti tomu, ak nás sovin spev urobí šťastnými. Nabrusíme si teda jazyk a nech je spoločnou tá pieseň, pretože je taká prospešná.“

Ale tu všetka vôľa zostala bezvýsledná. Spevavý národ priznáva: „Sovina pieseň

je veru ťažká." A len čo oheň novej jari vyhnal tmu z lesa, každému zaznel z hrdla iný a iný spev."

^a Hoci sa učenlivému Slovanovi páči ich reč, teraz nanucovaná reč stráca svoj pôvab (lat.).

^b „Alólirtak, azon meggyőződésünknel fogvást, hogy egyesületek által minden terv (planum) legbizonyosabban kivihető, becsületünket költjük le s adjuk zálogul, hogy szép nemzeti nyelvünket, legelőször is itt Pesten a haza szívében igyekezendünk társalkodási nyelvre emelni.

Azért is fogadjuk, hogy mi ezentúl mindenkinek magyarul köszönünk, mindénkit magyarul szólítunk, s a magyar nyelvet főképp szépeinkkel megkedveltetni, s az ő körükbe azt minden kigondolható fortéllyal is bevinni törekszünk."

(L. S.)

(Sz. St.)

K tomu dokladám: prvá skratka označuje asi meno pečiatky a druhá sú iniciálky mena podpisujúceho.

(Editor: Porov. aj text úvodnej štúdie a pozn. 164 na dôkaz toho, že podobné reverzy skutočne existovali a v Társalkodó patričných mladých ľudí ešte vychválili ako „rečových bohatierov", nyelvdaliák.)

Editorské poznámky

¹ Bez hnevu a záľuby (predpojatosti; lat.).

² Argumentum ad hominem (lat.), jasný, presvedčivý dôkaz. A pari (tal. al pari) = za rovnú cenu, rovnakej hodnoty.

^{2a} Mikuláš Zrinski, padol pri obrane Sigeta r. 1566.

³ Nie všetko, čo je dovolené, je aj prospešné (lat.).

⁴ Škoda, že je nie Maďarom.

⁵ Proti ich vôli (lat.).

⁶ Viedenského čísla, bežnej meny.

⁷ Konvencionálnej meny (v striebre, v porovnaní so šajnovými, čiže papierovými peniazmi, menej hodnotnými).

⁸ Omyl: Junáčka (tak je zhodne u všetkých ďalších autorov obrán, ktorí sa zaoberajú prípadom v Lajoškomárne).

⁹ Vyčiarované miesta sa zdajú byť cenzúrnymi zásahmi. Je to preto zvláštne, lebo v autorskej poznámke prichádzajú v plnom znení tu vyčiarnuté miesta.

¹⁰ Úradnú reč. V iných obranách sa to isté vystihuje pojmom „diplomatická reč".

¹¹ Vlastenská reč (reč vlasti), lebo maď. „hon" je vlast. (Neslobodno zamieňať, ako sa to dnes dosť často stáva, s pojmom „vlastenecká" reč. Pre tento prípad je to zlý pojem a nijako nekorešponduje s maď. prid. menom „honi".)

¹² Heimische Sprache = domáca reč, Landessprache = krajinská reč.

¹³ Veľké Uhorsko (lat.).

¹⁴ Vlastenské reči (maď.).

¹⁵ František Palacký, *O národech uhorských, zvláště Slovaněch*, Časopis českého Museum 1829, zv. IV, 31–38. — Tudományos Gyűjtemény 1830, I, 118–120: Palaczky a magyarországi tótokról (Palacký o uhorských Slovákoch).

¹⁶ Kráľovstvo jednej reči a jedných mravov je slabé a krehké (lat.).

¹⁷ Roku 1608. Zákonný článok č. 13 spred korunovania. Ustanovené je, aby vo všetkých slobodných mestách, bez rozdielu národnosti, prví sudcovia a senátori odtiaľ boli volení, ako aj akéhokoľvek iné hodnostárske miesta aby boli prideľované bez akéhokoľvek rozdielu Uhrom, Nemcom a Čechom alebo Slovanom, obyvateľom mesta, miešane a striedavo. Nech je rodeným Uhrom slobodno vprostred miest bez odporu domy kupovať a stavať (lat.).

¹⁸ Roku 1609, zákonný článok 44 po korunovaní (lat.).

¹⁹ Roku 1655, zákonný článok 34 po korunovaní. Aby prijímaním cudzincov, prichodiacich zo všetkých strán sveta, v slobodných banských mestách neboli vytvorení rodení Uhri, Nemci a Slovania, ustanovuje sa: aby domorodci krajiny, aj šľachtici, mali pred všetkými cudzincami prednostné právo kupovať občianske majetky.

²⁰ „Maďarský chlieb jediaci“ (maď.).

²¹ Súčiasťky (lat.).

²² Cieľ posväcuje prostriedky (lat.).

²³ Z povolania, z úradnej povinnosti (lat.).

²⁴ Mudrlantom (z franc.).

²⁵ Údaj o kaukazskom rukopise je, prirodzene, vymyslený.

²⁶ Práve preto (lat.).

²⁷ Rozumej kňazov. Tak aj trochu ďalej.

²⁸ „Strigy nech sú upálené“ (lat.).